

Mariusz Tomasz Korejwo

WYBORY DO SEJMU USTAWODAWCZEGO 19 STYCZNIA 1947 R. W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM

Słowa kluczowe: wybory, Sejm Ustawodawczy, Olsztyn, Polska Partia Robotnicza, Blok Stronnictw Demokratycznych

Schlüsselwörter: Parlamentswahl, Verfassunggebende Nationalversammlung, Allenstein, Polnische Arbeiterpartei, Demokratische Union

Keywords: parliamentary election, Legislative Sejm, Olsztyn (formerly Allenstein), Polish Workers' Party, Democratic Block

INSTYTUT POLSKOŚCI
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

*Wybory wytrąca z rąk międzynarodowej
reakcji broń przeciwko nam.*

Ryszard Kalinowski,
I sekretarz KW PPR w Olsztynie

Wybory parlamentarne, które odbyły się w Polsce w styczniu 1947 roku stanowiły realizację jednego z kluczowych postanowień konferencji jałtańskiej (4–11 lutego 1945 roku). W chwili, gdy zgromadzeni w krymskim kurorcie przedstawiciele Wielkiej Trójki przystępowali do negocjacji niewiadomą pozostawały najważniejsze zagadnienia dotyczące państwa polskiego. Nieokreślone były przyszłe jego granice, a kraj posiadał dwa odrębne rządy, z których żaden nie cieszył się poparciem wszystkich pozostałych członków koalicji antyhitlerowskiej. W wyniku powziętych wówczas decyzji w Polsce powstał koalicyjny Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Jednym z najważniejszych zadań jakie przed nim postawiono było przeprowadzenie „możliwie najszybciej wolnych i nieskrępowanych wyborów [parlamentarnych] z udziałem wszystkich stronnictw demokratycznych i antyfaszystowskich”¹.

Walka polityczna tocząca się w kraju wokół wyborów, w tym jej implikacje międzynarodowe, opisane zostały w polskiej historiografii w sposób zadowalają-

¹ K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, Poznań 1990, s. 112.

cy². Również w skali regionu warmińsko-mazurskiego zagadnienie owo znalazło swoich historyków³. Tekst niniejszy nie jest próbą zreferowania ustaleń poprzedników, nie jest też polemiką z nimi. Nie pomijając zagadnień politycznych, traktuje je marginalnie skupiając się na zagadnieniu „techniki” akcji przedwyborczej oraz samych wyborów. Traktuje więc o organizacji procesu wyborczego, strukturze organów powołanych do jego obsługi.

Warto przypomnieć, że ww. zapisy umów międzynarodowych postawiły rządzących krajem komunistów w niewygodnej pozycji. Osiągnęli oni bowiem status formacji rządzącej drogą faktów dokonanych, metodą siłową. Wobec braku autentycznego poparcia społecznego konfrontacja wyborcza stanowiła dla nich istotne ryzyko. Wybitnie zwiększała je konieczność tolerowania opozycyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego, obecnego w krajowej polityce od lata 1945 roku, obdarzanego przez Polaków tym samym poparciem, którego odmawiali oni Polskiej Partii Robotniczej. W takiej sytuacji rządzący zdecydowali się na taktykę zwlekania, odkładania wyborów w czasie. Zdobyty w ten sposób czas wykorzystywano przede wszystkim na budowanie aparatu przemocy (KBW, UB, MO, ORMO), ściśle powiązanego z partyjnym centrum decyzyjnym⁴. Jednym z elementów taktyki zwlekania było zarządzanie głosowania ludowego (30 czerwca 1946 roku), które rządzący potraktowali jako probierz faktycznych nastrojów społecznych ale także próbę generalną w zakresie technik wyborczych. Zdobyte doświadczenia faktycznie wykorzystywano później w akcji wyborów do Sejmu Ustawodawczego.

Przedmiotem niniejszego opisu są działania aparatu państwowego. W praktyce okazało się jednak, że musi być on uzupełniony o opis poczynań PPR. Nie tylko dlatego, że ugrupowanie owo w wyniku „zwycięskich” wyborów styczniowych zyskało istotną podstawę legitymizującą dla sprawowanej władzy, władzy którą dzierżyło przez kolejnych czterdzieści lat. Również dlatego, że dominacja PPR w okresie poprzedzającym dzień wyborów była już tak znaczna, że w istocie partia ta decydowała o sposobie realizacji procesu wyborczego oraz kształcie pań-

² Patrz m.in.: ibidem; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 2000; C. Osękowski, *Wybory do sejmu z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań 2000; M. Skoczylas, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. w świetle skarg ludności*, Warszawa 2003.

³ Na szczególną uwagę zasługuje tu książka Roberta Syrwidą, *Od partnerstwa do wymuszonej „jedności”*. *Olshzyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1945–1948*, Łódź 2004. Patrz też: M. Gałęziowska, *Jak wygrać wybory? Propaganda wśród ludności autochtonicznej na Warmii i Mazurach przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego*, *Znad Pisy*, nr 13/14, 2004/2005 r., ss. 120–141.

⁴ Henryk Palka, Szef olsztyńskiego Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, a jednocześnie członek egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PPR w Olsztynie, we wrześniu 1946 r. w trakcie dyskusji nt. zabezpieczenia akcji wyborczej, mówił: „zadania Urzędu Bezpieczeństwa są tego rodzaju, że tylko Partia winna go zasilać personalnie”, cyt. za: Archiwum Państwowe w Olsztynie [APO], sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR Olsztyn, 10 IX 1946 r., ss. 42–44. Biogram H. Palki, patrz: *Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator Personalny*, pod red. P. Kardeli, Białystok 2007, s. 155.

stwowego aparatu wyborczego. I chociaż PPR skonstruowała na potrzeby wyborów własną, partyjną, wielopiętrową strukturę, to jednocześnie *de facto* była twórcą tej, pozostającej formalnie organem państwa polskiego.

W istocie symbioza „partyjno-państwowa” już wówczas (1946 rok) była tak ścisła, iż miejscami trudno jest wskazać, gdzie kończy się sfera państwowa a zaczyna partyjna (i na odwrót). Rozmiar wpływu, jaki posiadały organa zarządcze partii komunistów na organizację i przebieg wyborów uwypukla wybitnie znikoma rola, jaką miały pozostałe ugrupowania ubiegające się o poselskie mandaty. Koalicyjne Stronnictwo Demokratyczne, Stronnictwo Ludowe, podobnie jak powołane już w trakcie akcji wyborczej Stronnictwo Pracy i PSL – Nowe Wyzwolenie, były politycznymi wydmuszkami, *quasi* – partiami politycznymi, a w istocie agendami PPR⁵. PSL zostało wyrugowane z organów struktur wyborczych, a jeżeli istniał jakikolwiek wpływ owego ugrupowania na działalność aparatu państwowego, to jedynie w tym sensie, że poszczególne jego instytucje pochłonięte były zwalczaniem partii Stanisław Mikołajczyka. Poza komunistami autentyczną siłą dysponowała w tym okresie jedynie Polska Partia Socjalistyczna, jej rolę przedstawił już jednak w sposób kompetentny Robert Syrwid⁶.

Działania administracji państwowej

W dniu 11 października 1946 roku opublikowana została ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego⁷. Ustawa ta dzieliła ówczesne województwo olsztyńskie na dwa okręgi wyborcze: nr 21 w Olsztynie⁸ oraz nr 22 w Biskupcu⁹, przypisując pierwszemu pięć, a drugiemu z okręgów trzy mandaty poselskie. Miesiąc później (12 listopada 1946 roku) Prezydium Krajowej Rady Narodowej wydało zarządzenie o przeprowadzeniu w dniu 19 stycznia 1947 roku wyborów do Sejmu Ustawodawczego¹⁰. Był to niezmiernie istotny akt prawny, gdyż uruchamiał obowiązujący kalendarz wyborczy. Jeszcze przed połową miesiąca w olsztyńskim Urzędzie Wojewódzkim ustanowiony został pełnomocnik wojewody ds. wyborczych

⁵ Wojewódzki Komitet Stronnictwa Pracy zorganizowany został we wrześniu 1946 r. PSL – „Nowe Wyzwolenie” funkcjonowało w Olsztynie od dnia 02 X 1946 r., patrz m.in.: B. Łukaszewicz, *Olsztyn w Polsce Ludowej 1945–1989*, w: *Olsztyn 1353–2003*, pod red. S. Achremczyka i W. Ogróździńskiego, Olsztyn 2003, ss. 422–428.

⁶ R. Syrwid, op.cit.

⁷ Ustawa z dnia 22 września 1946 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego, Dz.U. nr 18, poz. 274.

⁸ W obrębie okręgu olsztyńskiego znalazły się powiaty: Iława, Braniewo, Lidzbark Warmiński („Licbark”), Pasłęk, Morąg, Nidzica („Nibork”), Ostróda (zapisana w ustawie jako „Ostruda”) oraz miasto i powiat Olsztyn.

⁹ W obrębie okręgu biskupieckiego znalazły się powiaty: Biskupiec, Bartoszyce, Giżycko („Łuczany”), Kętrzyn („Rastenbork”), Węgorzewo („Węgobork”), Pisz, Szczytno, Mrągowo („Żądbork”).

¹⁰ Zarządzenie Prezydium Krajowej Rady Narodowej z dnia 12 listopada 1946 r. o przeprowadzeniu wyborów do Sejmu Ustawodawczego, Dz.U. nr 58, poz. 322. Wiadomość o terminie wyborów została podana do wiadomości publicznej w dniu 13 listopada 1946 r. przez Polską Agencję Prasową, B. Łukaszewicz, *Raptularz miejski. Olsztyn 1945–2005*, Olsztyn 2006, s. 52.

(Adam Szałankiewicz), uruchomiono też w tym urzędzie stały dyżur telefoniczny¹¹. Identyczne procedury wdrożono następnie w starostwach powiatowych: w każdym z nich (również w mieście Olsztynie) powołany został „urzędnik ds. wyborów” będący nade wszystko łącznikiem pomiędzy lokalnym urzędem starościńskim a komisjami wyborczymi, zapewnić też miał ogniwo aparatu wyborczego „wszelką pomoc w zakresie obowiązków administracji rządowej i samorządowej”¹².

Państwowa maszynieria odpowiedzialna za organizację procedury wyborczej rozpoczęła prace wkrótce po ogłoszeniu ordynacji wyborczej. W dniu 22 października 1946 roku wojewoda olsztyński wydał okólnik obligujący organa samorządu na szczeblu miast, gmin i osiedli do sporządzenia sumarycznych („cyfrowych”) zestawień ilości osób uprawnionych do głosowania¹³. Zestawienia te, sporządzone odrębnie dla każdej miejscowości (osiedla, wieś, miasta) wg danych na dzień 15 listopada, gromadzone były w Urzędzie Wojewódzkim¹⁴. Stamtąd przekazane miały być, jak raportował wojewoda, w dniu 23 listopada do okręgowych komisji wyborczych [OKW] w Biskupcu i Olsztynie¹⁵. Jest to informacja dość zaskakująca, gdyż same OKW ukonstytuowały się dopiero dwa dni później (patrz niżej). Na podstawie owych zestawień OKW dokonały podziału powiatów na obwody wyborcze. Istotny pozostawał tu zapis, iż co do zasady obwody obejmować powinny ok. 3000 mieszkańców. W efekcie, w całym województwie wykreślono 140 obwodów, z czego okręg olsztyński obejmował ich 85, a biskupiecki 55¹⁶. Informacje o ustaleniu granic obwodów przekazywane były bezpośrednio z OKW do starostw powiatowych, a stamtąd do zarządów poszczególnych miast i gmin¹⁷. Można przyjąć, że organa samorządów znalazły się w posiadaniu tych informacji między 27 a 29 listopada 1946 roku¹⁸

¹¹ APO, sygn. 391/238, Wojewoda olsztyński do Ministra Ziem Odzyskanych, Olsztyn 14 XI 1946 r., s. 93.

¹² APO, sygn. 391/238, Wojewoda olsztyński do ob.ob. starostów i Prezydenta m. Olsztyna, Olsztyn 14 XI 1946 r., s. 90; ibidem, Wybory sejmowe. Instrukcja nr 3. Telefonogram, Olsztyn 26 XI 1946 r., s. 79. Pełnomocnicy ds. wyborów w starostwach i w m. Olsztynie podlegali Wojewódzkiemu Pełnomocnikowi ds. wyborów. Z tego tytułu obowiązani byli do składania meldunków co trzy dni, patrz: ibidem, Wojewoda olsztyński do obywateli starostów i prezydenta m. Olsztyna, Olsztyn 18 XI 1946 r., s. 82.

¹³ Ibidem, Wojewoda olsztyński, Olsztyn 22 X 1946 r., s. 102; ibidem, Pismo Komendanta Wojewódzkiego MO mjr Bruna Skuteli, Olsztyn 02 XI 1946 r., s. 100.

¹⁴ Dane te miały służyć do Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie do dnia 05 XI 1946 r., w układzie starostwo – powiat – gmina – miejscowość. Dla miast powiatowych sporządzano zestawienia ilościowe w układzie ulic.

¹⁵ Ibidem, Telefonogram Wojewody Olsztyńskiego do Ministra Ziem Odzyskanych, Olsztyn 26 XI 1946 r., ss. 75–76.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, Telefonogram wojewody olsztyńskiego do ob. ob. starostów i Prezydenta m. Olsztyna, Olsztyn 26 XI 1946 r., s. 77.

¹⁸ Np. starosta ostródzki informował o przekazaniu gminom informacji o podziale na obwody głosowania w sprawozdaniu z 02 XII 1946 r., patrz: APO, sygn. 391/238, s. 234. W powiecie pasłęckim informacja taka dotarła do gmin 28 XI 1946 r., patrz: ibidem, Sprawozdanie starosty powiatowego, Pasłęk 29 XI 1946 r., s. 246–247, 264; w pow. Braniewo najpóźniej 29 XI 1946 r., patrz: ibidem, s. 248; w pow. Nidzica najpóźniej 28 XI 1946 r., patrz: ibidem, s. 249; tak samo było w Ostródzie (s. 250). W przypadku Węgorzewa starostwo otrzymało ww. informacje

W momencie otrzymania ze starostw informacji o granicach obwodów, zarządy miast i gmin przystąpiły do sporządzania imiennych list (spisów) wyborców¹⁹ – na podstawie zachowanej dokumentacji można założyć, że czynności te rozpoczęto w całym województwie między 27 listopada a 3 grudnia 1946 roku. Spisy sporządzane były w porządku alfabetycznym, odrębnie dla każdej miejscowości (obwodu). Każdy z nich sygnowany był datą sporządzenia, pieczęcią urzędową oraz podpisem wójta, burmistrza bądź prezydenta miasta. Co do zasady, spisy sporządzane były przez urzędników, ale np. w olsztyńskim ratuszu zatrudniono do tych czynności „siły najemne [...] za opłatą 1 zł od [zewidencjonowanej] osoby.”²⁰

Mechanika sporządzania spisów podlegała kontroli władz zwierzchnich. Kontrole takie okazały się potrzebne bowiem pomimo licznych szkoleń, odpraw instruktażowych, pouczeń itp., w praktyce żaden z odpowiedzialnych urzędów nie ustrzegł się błędów. Np. podczas odprawy burmistrzów, wójtów i sekretarzy gmin w Starostwie Powiatowym w Ostródzie (6 grudnia 1946 roku) stwierdzono, że w większości gmin spisy wyborców sporządzone zostały wadliwie²¹. Wykryte błędy były na ogół banalne i łatwe do naprawienia: dotyczyły niezachowania porządku alfabetycznego, braku „właściwych” odstępów wierszy itp. W gruncie rzeczy można odnieść wrażenie, że zarządzane przez starostów kontrole prac spisowych miały na celu głównie zdyscyplinowanie podległych urzędników, zapewnienie dotrzymania wyznaczonych kalendarzem wyborczym terminów.

Bazując na doświadczeniach – nienajlepszych – z okresu tzw. głosowania ludowego, wojewoda olsztyński kategorycznie zabraniał przy sporządzaniu list wyborców poprzestać na zestawie informacji dostępnych dzięki posiadanym narzędziom ewidencji ludności. Te ostatnie służyć miały jedynie jako materiał wyjściowy do sporządzenia list właściwych i ostatecznych – należało je zweryfikować, tj. poddać konfrontacji „w terenie”. Weryfikacja taka szczególnie istotna okazała się w samym Olsztynie. Po pierwsze dlatego, że stanowił on największe skupisko ludności w regionie; po drugie dlatego, że miasto nie posiadało wówczas żadnego wiarygodnego, zwarteo systemu ewidencyjnego w tym zakresie²². Dla celów prze-

w dniu 26 XI 1946 r., a przekazała ją podległym urzędom w dniu następnym (s. 251, 257). Starosta braniewski informację o podziale na obwody przekazał podległym urzędom już 25 XI 1946 r. (s. 252) (być może jest to błąd i chodzi o 28 XI, patrz: s. 260). Starosta reszelski uczynił to najpóźniej 29 XI 1946 r. (s. 255). Starosta olsztyński informację taką przekazał swoim wójtom 28 XI 1946 r. (s. 258). Starosta piski najpóźniej 28 XI (s. 263). W każdym przypadku dotarcie informacji o podziale na obwody na poziom gmin i miast oznaczało niezwłoczne przystąpienie do sporządzania imiennych list wyborczych.

¹⁹ APO, sygn. 391/238, Telefonogram wojewody olsztyńskiego do obywateli starostów i Prezydenta m. Olsztyna, Olsztyn, 26 XI 1946 r., s. 77.

²⁰ Ibidem, Sprawozdanie z kontroli postępu akcji sporządzania spisów wyborców do Sejmu, przeprowadzonej w dniu 02 XII [19]46 r. w Wydziale Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności oraz Wydziale Ogólnym Zarządu Miejskiego w Olsztynie, ss. 62–64.

²¹ Ibidem, s. 67.

²² W okresie tym ewidencja ludności miasta Olsztyna składała się z: tzw. ankiety mieszkańców sporządzonej w końcu sierpnia 1946 r. i następnie sukcesywnie uzupełnianej; kartoteki meldunkowej oraz arkuszy

prowadzenia ww. konfrontacji powołane zostały do życia tzw. brygady kontrolne²³. Ich praca polegała na wędrowce (dosłownie) od drzwi do drzwi i nanoszeniu korekt na istniejące spisy meldunkowe²⁴: w ten sposób, przy okazji wyborów, przeprowadzono w całym kraju swoistą inwentaryzację mieszkańców miast i wsi.

Brygady kontrolne, organizowane przez zarządy miast i gmin, formowane były przy udziale tzw. czynnika społecznego, tj. przedstawicieli organizacji społecznych, komitetów domowych itp.²⁵ Ich wprowadzenie miało na celu przede wszystkim usprawnienie procedury oraz odciążenie urzędów, ale pozwoliło też na aplikowanie instytucji partyjnych do czynności czysto administracyjnej. W praktyce bowiem, przy ówczesnej słabości organizacji społecznych, kontrola spisów wyborczych znalazła się w rękach PPR-owskich trójek partyjnych.

Kontrola list wyborców miała na celu nie tylko prostą weryfikację arytmetyczną, obejmowała ona również zagadnienie poprawności legislacyjnej: czynne prawo wyborcze przyznano wyłącznie osobom posiadającym obywatelstwo polskie, które ukończyły 21. rok życia (*novum* w porównaniu z praktykami przedwojennymi było, że czynne prawo wyborcze przysługiwało również wojskowym w służbie czynnej). Moment dziejowy sprawił, że bardzo istotne było, aby z wyborczych spisów wyeliminować Niemców (czy też, jak konsekwentnie pisano: „niemców”). Natomiast jeśli chodzi o tzw. ludność autochtoniczną, czyli Warmiaków i Mazurów, z naciskiem podkreślano, że prawa wyborcze posiadają jedynie ci z nich, którzy skutecznie przeszli przez procedurę weryfikacji narodowościowej i posiadają odpowiednie zaświadczenia.

Przy okazji sprawdzenia list wyborców dokonywano aktualizacji istniejących rejestrów meldunkowych, porządkowano więc administrację²⁶. Czynności sprawdzające faktycznie przynosiły efekty, „ujawniano” bowiem tą metodą osoby, które

spisowych z czasów „referendum ludowego”. Brakowało podstawowego narzędzia ewidencji ludności, tj. rejestru mieszkańców, patrz: ibidem, Sprawozdanie z kontroli postępu akcji sporządzania spisów wyborców do Sejmu, przeprowadzonej w dniu 02 XII [19]46 r. w Wydziale Ewidencji i Kontroli Ruchu Ludności oraz Wydziale Ogólnym Zarządu Miejskiego w Olsztynie, ss. 62–64.

²³ Ibidem, Okólnik nr 111 Ministra Ziem Odzyskanych i Ministra Administracji Publicznej, Warszawa 11 X 1946 r., ss. 103, 104; ibidem, Komendant Wojewódzki MO Bruno Skuteli, Olsztyn 02 XI 1946 r., s. 100.

²⁴ W piśmie KW PPR w Olsztynie kierowanym do podległych komitetów powiatowych partii precyzowano, iż kontrole imiennych spisów wyborców należy przeprowadzać „przez sprawdzenie w mieszkaniach”, cyt. za: APO, sygn. 1073/36, Telefonogram KW PPR do KP PPR z dn. 20 XII 1946, s. 61.

²⁵ Ten sam „czynnik społeczny” uczestniczył wcześniej przy sporządzaniu zestawów dot. ilości mieszkańców oraz później przy tworzeniu samych imiennych spisów wyborców.

²⁶ Np. w powiecie pasłęckim to właśnie dopiero przy okazji prac spisowych „założono w gminach rejestry mieszkańców”, patrz: APO, sygn. 391/238, Starosta powiatowy w Pasłęku, Sprawozdanie z akcji przygotowawczej do wyborów w pow. pasłęckim za czas od dn. 30 XI [właśc.: X] 1946 r. do 26 XI 1946 r., s. 72. Wojewoda olsztyński zwracał uwagę, że przy okazji sporządzania spisów wyborców „zarządy miejskie będą miały sposobność ujawniania wykroczeń przeciwko przepisom o kontroli ruchu ludności i przystosowania [zastosowania ?] surowych sankcji w postępowaniu karno-skarbowym”, cyt. za: ibidem, Telefonogram wojewody olsztyńskiego do starostów i prezydenta m. Olsztyna, Olsztyn 27 XI 1946 r.

nie dopełniły obowiązku meldunkowego (wobec tych osób natychmiast wszczynano postępowania karno-administracyjne)²⁷. *Summa summarum* okazało się, że różnice pomiędzy stanem ewidencyjnym a stanem faktycznym nigdzie nie były duże, np. w Kętrzynie doliczono się trzech obywateli pominiętych na listach wyborców²⁸. Pokontrolne korekty wykazywały zawsze swoistą superatę – rzeczywistych wyborców okazało się być nieco więcej niż wynikało z urzędowych rejestrów meldunkowych, w ani jednym przypadku nie odnotowano sytuacji odwrotnej. Niezależnie od działań ww. „czynnika społecznego”, proces sporządzania imiennych list wyborców podlegał nadzorowi administracyjnemu. Np. sprawozdaniu datowanym na 2 grudnia 1946 roku starosta giżycki informował wojewodę o wydaniu zarządzenia obligującego wójtów i burmistrzów do przeprowadzenia w terminie następnych czterech dni kontroli list wyborczych²⁹.

Listy wyborców sporządzane były w trzech egzemplarzach. Dwa z nich przekazywano do obwodowych komisji wyborczych, trzeci – do właściwej komisji okręgowej. Z zachowanych materiałów archiwalnych wynika, że przekazywanie list nastąpiło między 3 a 9 grudnia 1946 roku³⁰, w każdym bądź razie w dniu 9 grudnia wszystkie komisje wyborcze dysponowały kompletem spisów wyborców.

Kolejnym krokiem w procedurze wyborczej było tzw. wyłożenie list wyborczych, tj. udostępnienie ich do wglądu zainteresowanym. Dzięki tej czynności, która w Polsce Ludowej stała się niezmiennym elementem wyborczego rytuału, każdy obywatel – na długo przed samym aktem wyborczym – potwierdzić mógł obecność odnoszącego się doń zapisu, bądź wnieść o jego korektę. Wyłożenie list w obwodowych komisjach wyborczych miało miejsce w połowie grudnia (np. w powiatach: Braniewo, Kętrzyn, Ostróda, Pasłęk, Pisz, Susz nastąpiło ono w dniu 17 grudnia 1946 roku) lub nieco później – np. w powiecie giżyckim zakończono je 24 grudnia³¹. Nieco

²⁷ Np. w Węgorzewie „ujawniono” 3 takie osoby (APO, sygn. 391/238, Węgorzewo 09 XII 1946, s. 193), w powiecie ostródzkim – kilkadziesiąt (APO, sygn. 391/238, Starosta ostródzki, 14 XII 1946 r., s. 181)

²⁸ Ibidem, Protokół z przeprowadzonej kontroli akcji sporządzania spisów wyborczych do Sejmu przez Zarząd Miasta Kętrzyna dokonanej w dniu 07. XII 1946 r. [...], Olsztyn 09 XII 1946 r., s. 58.

²⁹ Ibidem, Sprawozdanie Starosty Powiatowego, Giżycko 02 XII 1946 r., ss. 244–245.

³⁰ Kilka przykładów: w pow. Szczytno imienne spisy osób uprawnionych do głosowania przekazane zostały komisjom wyborczych w dniach 03–06 XII (ibidem, Starosta szczyckiński, Sprawozdanie, 06 XII 1946 r., s. 229.); w pow. Nidzica i Pasłęk 06 XII (ibidem, Telefonogram Starosty, Nidzica 05 XII [sic] 1946 r., s. 225; ibidem, Starosta pasłęcki, Sprawozdanie za 04–07 XII 1946 r., Pasłęk 07 XII 1946 r., s. 210–211); w pow. Pisz przed 07 XII (ibidem, Sprawozdanie Starosty Piskiego, Pisz 07 XII 1946 r., s. 207.); w pow. Szczytno i Morąg 07 XII (ibidem, Telefonogram Starosty Powiatowego, Szczytno 10 XII 1946 r., s. 214; ibidem, Telefonogram Starosty morąskiego [bez daty], s. 224); w pow. Braniewo przed 08 XII (ibidem, Starosta Powiatowy, Braniewo 07 XII [sic] 1946, sprawozdanie z akcji wyborczej na terenie pow. braniewskiego za okres od 04 do 08 XII 1946 r., s. 219–220.); w pow. Giżycko i Susz 08 XII (ibidem, Giżycko 09 XII 1946 r., s. 212; ibidem, Starostwa Powiatowy, Giżycko 09 XII 1946 r., s. 216; ibidem, Starosta Suski, Ława [bez daty], Telefonogram, s. 221.); w pow. Biskupiec przed 09 XII (ibidem, Sprawozdanie za 06–09 XII 1946 r., Biskupiec 09 XII 1946 r., s. 206.); w pow. Morąg przed 10 XII (ibidem, Starosta morąski, 10 XII 1946 r., s. 203); w Olsztynie 09 XII (ibidem, Prezydent Olsztyna, Sprawozdanie, 10 XII 1946 r., s. 201.)

³¹ APO, sygn. 1073/37, Protokół zebrania powiatowych instruktorów wyborczych okręgu nr 22 w Biskupcu, Biskupiec 27 XII 1946 r., ss. 4–5.

wcześniej³² na siedzibach komisji wyborczych rozplakatowane zostały obwieszczenia OKW dot. granic wyborczych obwodów oraz list kandydatów na posłów.

Okręgowe komisje wyborcze ukonstytuowały się 23 listopada 1946 roku. Przewodniczącym olsztyńskiego OKW został Eugeniusz Cieślak, jego zastępcą Janusz Chyczewski³³ (siedzibę komisji zlokalizowano przy pl. Wolności 1, w olsztyńskim ratuszu³⁴). Skład Komisji Okręgowej w Biskupcu stanowili: przewodniczący Henryk Arendarski³⁵ (PPS); wiceprzewodniczący Stefan Górecki (PPR); członkowie: Mieczysław Tarczykiewicz (PPR), Anastazy Elaszkiewicz (PPS), Marian Banasikiewicz (PPS) oraz dwóch zastępców członka (po 1 z PPR i PPS)³⁶. O składach OKW decydowały wojewódzkie rady narodowe (przy czym przewodniczących oraz zastępców wskazywał Główny Komisarz Wyborczy, czyli przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej). W praktyce decyzje te leżały w rękach aparatu PPR, nic więc dziwnego, że przedstawiciele (członkowie) PSL nie zostali do nich dopuszczeni ani na szczeblu okręgów, ani obwodów³⁷.

Znacznego wysiłku wymagało ustalenie składów obwodowych komisji wyborczych. Absolutnym decydem były tu ognia PPR i pomimo, iż już na początku września I sekretarz KW PPR Ryszard Kalinowski³⁸ instruował: „Komisje obwodowe wyborcze należy zbudować z udziałem szczerych elementów, nie tylko członków PPR. W tym celu wciągać przedstawicieli Samopomocy Chłopskiej i bezpartyjnych, by nie zarzucano, że będą to komisje jednostronnie budowane”³⁹, to instancje terenowe wykazały się nadmierną gorliwością, umieszczając w nich wyłącznie członków swojej partii. Sprawa wymagała interwencji instancji wojewódzkiej, bo – jak zaznaczył tow. Wacław Gumiński⁴⁰ – podobne postępowanie było „niesłusznie, [komisje wyborcze] winny składać się z [członków] PPR, PPS i SL”⁴¹. Ale nawet w „skorygo-

³² Np. z pow. Giżycko, Ostróda i Pisz już 14 grudnia meldowano o rozplakatowaniu ww. obwieszczeń jako o fakcie dokonanym, patrz: APO, sygn. 391/238, Sprawozdanie, Giżycko 14 XII 1946 r., s. 189; ibidem, Sprawozdanie, Ostróda, 14 XII 1946 r., s. 181. Prezydent Olsztyna meldował o wykonaniu tego zadania „do 15 grudnia”, ibidem, Sprawozdanie, Olsztyn 17 XII 1946 r., s. 185.

³³ B. Łukaszewicz, *Raptularz*, s. 53.

³⁴ Olsztyńska OKW zajmowała dziewięć parterowych pomieszczeń olsztyńskiego ratusza, patrz: APO, sygn. 391/238, Sprawozdanie [z akcji wyborczej], Olsztyn 25 XI 1946 r., s. 81.

³⁵ Henryk Arendarski, ur. 1907, przed II wojną światową członek PPS (od 1927), po wojnie członek PPS (od 1945), sekretarz PK PPS w Biskupcu, I sekretarz WK PPS w Olsztynie; radny PRN w Biskupcu.

³⁶ APO, sygn. 1073/4, Posiedzenie Sekretariatu KW PPR, Olsztyn 07 X 1946 r., ss. 1–3.

³⁷ B. Łukaszewicz, *Olsztyn w Polsce Ludowej 1945–1989*, ss. 422–428. PSL miał również bardzo utrudniony dostęp do komisji w postaci tzw. mężów zaufania.

³⁸ Ryszard Kalinowski, I sekretarz KW PPR w Olsztynie; radny MRN Olsztyn.

³⁹ APO, sygn. 1073/2, Protokół plenum KW PPR Olsztyn, Olsztyn 03 IX 1946 r., ss. 29–31.

⁴⁰ Wacław Gumiński, ur. 25 IX 1891 w Warszawie; syn. Władysława i Marii; członek PPR (od 1945), PZPR (do 1948); członek egzekutywy KW PPR w Olsztynie (1945–1948); członek KM PPR w Olsztynie (1945–1948); zastępca kierownika Wydziału Komunikacji (Komunikacyjnego) KC PZPR (1948–1955); pracownik DOKP Olsztyn (zastępca naczelnika wydziału); przewodniczący Związku Zawodowego Pracowników Kolei; wiceprzewodniczący Okręgowej Komisji Głosowania Ludowego; poseł na Sejm Ustawodawczy (1947–1952); radny MWRN.

⁴¹ APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR Olsztyn, Olsztyn 09 XI 1946 r.,

wanych⁴⁹ komisjach PPR miała miażdżącą przewagę; aby ją zilustrować przytoczyć tu można kilka liczb. W samym okręgu olsztyńskim na 85 komisji obwodowych w 76 przewodniczącymi byli członkowie PPR; w 12 obwodach istniejących w Olsztynie, PPR-owcy stanowili 47 z wszystkich 60 ich członków, ale już w 10 obwodowych komisjach powiatu olsztyńskiego tylko jeden ich członek (na 66 !) nie należał do PPR⁴². W skali województwa członkowie PPR stanowili 73,5% składów komisji wyborczych wszystkich szczebli⁴³.

Powołanie obwodowych komisji wyborczych nastąpiło w momencie dotarcia do organów samorządu obwieszczeń OKW o ustaleniu granic obwodów wyborczych. Dla przykładu można podać, że w pow. suskim nominacje członkom komisji wręczono już 30 listopada⁴⁴; w powiecie szczycieńskim⁴⁵ i giżyckim⁴⁶ 1 grudnia, w powiecie braniewskim najpóźniej 2 grudnia⁴⁷. W każdym bądź razie, jak raportował wojewoda olsztyński do Ministra Ziem Odzyskanych, do 9 grudnia wszyscy członkowie obwodowych komisji wyborczych otrzymali stosowne nominacje⁴⁸. Należy przyjąć, że komisje przystąpiły do pracy niewiele później⁴⁹.

Ze sprawą funkcjonowania komisji wyborczych wiąże się sprawa ich siedzib, które w przypadku komisji obwodowych, były jednocześnie lokalami wyborczymi. Za ich wyznaczenie (czego należało dokonać „natychmiast po ustaleniu granic obwodów”⁵⁰) oraz wyposażenie odpowiedzialne były zarządy miast i gmin. Samorządy ponosiły również koszty funkcjonowania i wyposażenia owych lokali.

Funkcjonujące prawo⁵¹ zalecało lokowanie komisji wyborczych w budynkach będących siedzibami urzędów lub innych instytucji państwowych (w praktyce owe „inne” oznaczały na ogół budynki szkół). Istniał zakaz ustanawiania siedzib komisji w pomieszczeniach prywatnych oraz zajmowanych przez organizacje partyjne⁵².

ss. 49–54. Wcześniej, obok W. Gumińskiego, konieczność dokonania „korekt” w składach obwodowych komisji wyborczych sygnalizował także Henryk Palka, dokonać ich mieli instruktorzy wchodzący w skład partyjnych trójek, patrz: ibidem, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR Olsztyn, Olsztyn 16 X 1946 r., ss. 45–48.

⁴² APO, sygn. 1073/36, Nowe składy komisji obwodowych. Okręg 21, ss. 134–144.

⁴³ B. Łukaszewicz, op. cit., ss. 422–428.

⁴⁴ APO, sygn. 391/238, s. 234

⁴⁵ Ibidem, s. 229

⁴⁶ Ibidem, s. 245

⁴⁷ Ibidem, s. 243.

⁴⁸ Ibidem, Pismo wojewody olsztyńskiego dla Ministra Ziem Odzyskanych. Sprawozdanie z akcji wyborczej, Olsztyn 09 XII 1946 r., s. 60.

⁴⁹ Trudno ustalić dokładną datę rozpoczęcia funkcjonowania komisji obwodowych, analiza sytuacji np. w powiecie reszelskim wykazała, że na pewno nie były one aktywne przed dniem 13 grudnia a w pow. Susz i Pasym przed 12 XII 1946 r., patrz: APO, sygn. 1073/52, Protokoły zebrań partyjnych trójek obwodowych, passim; APO, sygn. 391/238, s. 192, 198

⁵⁰ Ibidem, Okólnik Prezesa Rady Ministrów wydany w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej i Ministrem Ziem Odzyskanych, ss. 105–109.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Jak raportowano, w Olsztynie siedziby obwodowych komisji wyborczych znajdują się „w urzędach państwowych i szkołach. Żaden z lokali nie znajduje się w pomieszczeniu prywatnym”, cyt. za: ibidem, Sprawozdanie, Olsztyn 25 XI 1946 r., s. 81.

Zalecano dla potrzeb komisji wyborczych wyznaczanie pomieszczeń parterowych lub – co najwyżej – znajdujących się na pierwszym piętrze budynku. Idealny lokal określano jako posiadający dwa niezależne wejścia (oddzielne dla wchodzących i wychodzących), światło elektryczne (obecność przyłączy elektrycznych wcale nie była wówczas oczywistością, zwłaszcza na wsi) i opał (wybory odbywały się wszak zimą). Do minimum wyposażenia biurowego zaliczano maszynę do pisania oraz telefon. Zwracano uwagę, aby siedziby komisji znajdowały się w centralnym punkcie obwodu i dawały możliwość zapewnienia bezpieczeństwa⁵³.

Z zadaniem wyznaczenia siedzib komisji wyborczych samorządy uporały się przed końcem listopada, z ich wyposażeniem i w ogóle przygotowaniem do pracy komisji oraz wizyt wyborców – przed połową miesiąca następnego. Np. prezydent Olsztyna donosił, że jeszcze przed dniem 15 grudnia wszystkie komisje obwodowe w mieście zaopatrzone zostały nie tylko w „stoły, krzesła, materiały piśmienne” ale również godła państwowe i portrety „prezydenta Bieruta”⁵⁴. O gotowości lokali wyborczych meldowano z Iławy 15 grudnia⁵⁵.

Wraz z zakończeniem akcji spisowej ogłoszono rozpoczęcie akcji propagandowej: „po zakończeniu wstępnych prac organizacyjnych i spisowych, z kolei najważniejszym zadaniem administracji ogólnej i samorządowej jest wzięcie aktywnego udziału w akcji uświadamiania ludności o znaczeniu i technice wyborów”⁵⁶. Szczególną uwagę polecono zwrócić na ludność autochtoniczną, która – jak pisano – „po raz pierwszy staje do polskich urn wyborczych”⁵⁷. W telefonogramie rozesłanym 11 grudnia 1946 roku wojewoda olsztyński nałożył na starostów oraz prezydenta Olsztyna obowiązek organizowania pogadek i odczytów „o znaczeniu i ważności wyborów jako aktu państwowego”⁵⁸. W zarządzeniu tym znalazło się znamienne zastrzeżenie, aby zagadnienie wyborów traktować bezstronnie i unikać „momentów politycznych”⁵⁹. Już wkrótce pójdzie ono w niepamięć i będzie łamane również przez jego autora.

Zaangażowanie administracji państwowej w sprawy propagandy aktu wyborczego posiadało umocowanie instytucjonalne. Już w październiku 1946 roku przy

⁵³ Głośne wyrażanie obaw o możliwość pojawienia się w okresie wyborów zbrojnych wystąpień podziemia nie było wyłącznie chwytem propagandowym, skoro pojawiały się również na zamkniętych konwentylkach partyjnych. Np. tow. Rajewski przestrzegał członków egzekutywy KW PPR w Olsztynie przed możliwością „wzmrożenia terroru przez bandy wobec demokratów w ogóle, a naszych towarzyszy w szczególności”, cyt. za: APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 20 VIII 1946 r., ss. 38–41. Stefan Rajewski (Rejewski), ur. w 1912 r.; II sekretarz KW PPR Olsztyn.

⁵⁴ APO, sygn. 391/238, Pismo Prezydenta m. Olsztyna, 17 XII 1946 r., s. 185.

⁵⁵ Ibidem, Sprawozdanie, Iława 15 XII 1946, s. 176.

⁵⁶ Ibidem, Instrukcja nr 7 Ministra Ziem Odzyskanych, Warszawa 9 XII 1946 r., s. 35.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem, Telefonogram wicewojewody T. Korala-Krzysztofa do ob. ob. starostów powiatowych i prezydenta m. Olsztyna, Olsztyn 11 XII 1946 r., s. 51.

⁵⁹ Ibidem.

Wojewódzkim Urzędzie Propagandy i Informacji powołano „kolegium propagandowe dla celów wyborczych”⁶⁰. Akcją propagandową rozpoczęto od szkoleń urzędników – w starostwach powiatowych odbywały się „kursy” przeznaczone również dla pracowników administracji niezespalonej⁶¹. Na szczęblu wojewódzkim jeszcze przed końcem 1946 roku rozpoczęto cykl odpraw dot. akcji wyborczej. W dniach 30 grudnia tego roku oraz 13 stycznia roku następnego ich adresatem byli szefowie urzędów niezespalonej oraz organizacji gospodarczych; w dniach 7, 8, 9 stycznia 1947 roku kierowano je do starostów, a 15 stycznia dla naczelników wydziałów Urzędu Wojewódzkiego⁶². Identyczne odprawy odbywały się w powiatach, np. w Giżycku w dniu 4 stycznia 1947 roku zwołano do siedziby starostwa („stawienictwo obowiązkowe”) wszystkich wójtów i sołtysów, a trzy dni później „kierowników instytucji gospodarczych i społecznych”⁶³. Tematem ww. konwentykli były sprawy związane z organizacją („techniką”) akcji wyborczej ale nade wszystko poświęcone były one kwestiom mobilizacji mas wyborców. Pomimo, że zarówno ich organizatorem, jak i adresatem pozostawali urzędnicy państwowi, polityczne *meritum* przekazu było klarowne: chodziło o mobilizację na rzecz prorządowego Bloku.

Odprawie dla szefów urzędów niezespalonej i instytucji gospodarczych w dniu 30 grudnia 1946 roku przewodniczyli obaj wicewojewodowie: Tadeusz Koral⁶⁴ oraz Stanisław Rejminiak⁶⁵. Podstawowy przekaz był prosty i klarowny: obowiązkiem kierowników państwowych jednostek organizacyjnych „jest dopilnować, aby wszyscy podlegli pracownicy oddali głos do urny wyborczej”⁶⁶. Precyzyjnie określony został sposób realizacji owego obowiązku. W każdej instytucji, urzędzie, zakładzie pracy należało sporządzić „dokładny spis wszystkich pracowników urzędu oraz [członków] ich rodzin uprawnionych do głosowania”⁶⁷. Następnie spis po-

⁶⁰ APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 16 X 1946 r., ss. 45–48.

⁶¹ Patrz np. APO, sygn. 391/238, Sprawozdanie z akcji wyborczej na terenie pow. Braniewo za okres 1–4 XII 1946 r., Braniewo 05 XII 1946 r., ss. 226–227.

⁶² Ibidem, Pismo wojewody olsztyńskiego, Olsztyn 16 I 1947 r., s. 3.

⁶³ APO, sygn. 1073/10, Protokół posiedzenia Komitetu Międzypartyjnego [sic], Giżycko 30 XII 1946 r., ss. 34–35.

⁶⁴ Tadeusz Waclaw Koral, ur. 8 VII 1910 r. w Wilnie; syn Waclawa; wykształcenie wyższe (mgr prawa); od 1926 r. członek PPS; przewodniczący WK PPS w Olsztynie (1946–1948), wykluczony z PPS w 1948 r.; w latach 1939–1940 w obozie jenieckim; w latach 1941–1942 pracował w banku w Warszawie; w latach 1942–1945 więzień KL; 1945 r. służył w LWP (służbę zakończył w stopniu ppłk); zastępca Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, następnie wicewojewoda olsztyński (28 XI 1945 – 10 VI 1948 r.); radny OWRN (od 1945), poseł na Sejm Ustawodawczy (1947–1952).

⁶⁵ APO, sygn. 391/3, Protokół konferencji w sprawach wyborczych, odbytej w Urzędzie Wojewódzkim w dniu 30–go grudnia 1946 r., ss. 37–38. Stanisław Rejminiak, ur. 15 XI 1902, syn Piotra i Heleny; uczestnik Powstania Wielkopolskiego. W okresie międzywojennym służył w Wojsku Polskim; absolwent szkoły ogrodniczej w Koźminie oraz Akademii Handlowej w Poznaniu; pracownik samorządowy. W 1936 r. skazany za działalność komunistyczną. Od 1944 r. członek PPR. W latach 1946–1947 wicewojewoda olsztyński, następnie w Ministerstwie Ziemi Odzyskanych na stanowisku Wojewódzkiego Inspektora Akcji Uwłaszczeniowej z siedzibą w Olsztynie. Członek władz związków kombatanckich.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Ibidem.

dzielić należało na właściwe obwody głosowania. W dniu wyborów „wszyscy oni powinni zebrać się w oznaczonym miejscu i o ustalonej godzinie i pod kierunkiem wybranych przez Szeów [sic] urzędów mężów zaufania, udać się do odnośnych obwodów głosowania”⁶⁸. Identyczne procedury obowiązywać miały również w podległych urzędom placówkach terenowych. Podkreślano, że obowiązku wyborczego należy dokonać o porze jak najwcześniejszej (w każdym razie „w godzinach przedpołudniowych”). Każdy z obecnych na sali szefów (a przybyło 45 osób) zobligowany został do terminowego przedłożenia sprawozdania z przeprowadzonych przygotowań. Kierownicy instytucji państwowych i od państwa uzależnionych poddani byli presji szczególnej. Bez żenady głoszono, że skoro ustanowieni oni zostali na swoich stanowiskach przez ekipę rządzącą, niewyobrażalne jest, aby nie głosowali na koalicję rządową. Inne niż entuzjastyczna postawa wobec listy Bloku musiała przy takiej optyce skutkować utratą zajmowanego fotela.

Formalnie rzecz biorąc wszystkie ww. środki służyć miały zapewnieniu wysokiej frekwencji w pierwszych, powojennych wyborach parlamentarnych. Tadeusz Koral podkreślał, że mobilizując podwładnych do udziału w głosowaniu „Nie należy jednak używać żadnych form nacisku na pracowników w kierunku głosowania na tą, czy inną listę wyborczą, pozostawiając to ich przekonaniom osobistym.”⁶⁹ Ale już kończące zebranie wystąpienie wicewojewody Rejminiaka nie pozostawiało złudzeń, że mobilizacja dotyczy nie tylko samego udziału w akcie wyborczym, ale też oddania głosu na bardzo konkretną listę. Mówił on m.in.: „doniosłe znaczenie jakie zwycięstwo Bloku Demokratycznego posiadać będzie dla przyszłego pomyślnego rozwoju Państwa [sic], dlatego na szefach urzędów ciąży obowiązek dołożenia wszelkich starań aby wynik wyborów przyczynił się do zwycięstwa oraz był wielką manifestacją społeczeństwa na Ziemiach Odzyskanych za poparciem polityki Rządu”⁷⁰.

Kolejne spotkanie w tym samym gronie odbyło się 13 stycznia 1947 roku, poświęcone zostało powtórzeniu wcześniejszych ustaleń i przeglądowi dokonanych przygotowań⁷¹. Ten ostatni wypadł pomyślnie: „ze złożonych sprawozdań wynika, że przygotowania techniczne co do sposobu przeprowadzenia głosowania przez pracowników państwowych zostały wykonane w myśl dyrektywy”⁷². Przy okazji rozwiano pewne wątpliwości. Pojawiły się one np. w przypadkach, gdy pracownik którejś z państwowych instytucji ma już wyznaczone inne miejsce wyborczej „zbiórki” (np. członkowie PPS szli do głosowania pod własnymi sztandarami). W takich wypadkach kierownicy urzędów domagać się mieli zaświadczeń pisemnych, jedynych

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ APO, sygn. 391/238, Protokół zebrania szefów urzędów niezespolonych i instytucji gospodarczych w sprawach wyborczych, odbytego w dn. 13 stycznia [19]47 r. w Urzędzie Wojewódzkim Olsztyńskim, s. 7.

⁷² Ibidem.

usprawiedliwiających nieobecność w zakładowej kolumnie wyborczej (choroba, starość, inwalidztwo takiego usprawiedliwienia nie zapewniały).

Sprawom organizacji dnia wyborów, dot. już tylko pracowników olsztyńskiego Urzędu Wojewódzkiego, poświęcona została konferencja naczelników wydziałów w dniu 15 stycznia 1947 roku.⁷³ Wiktor Jeżewski⁷⁴, Naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego, zreferował wówczas obowiązujące ustalenia. Każdy z naczelników miał w obowiązku wyznaczenie pośród podwładnych męża zaufania, który odpowiadał za sprawne przeprowadzenie procedury. Nadto gotowe już były, rozdzielone na obwody, listy wszystkich pracowników, obejmujące również członków ich rodzin. W dniu wyborów planowano powszechną zbiórkę w gmachu urzędu na godz. 8.45. Przybywający zgłaszać się mieli do swoich mężów zaufania, którzy odznaczali obecność na wcześniej przygotowanych listach obecności. Następnie przybyli dzielili się wg właściwości komisji obwodowych – każdej z grup przydzielono odrębne pomieszczenie. Spóźnialskich wzywano przez gońca. Po chorych i „osłabionych” planowano wysłać samochód. Zgodnie z planem „o wyznaczonej godzinie wyborcy udają się grupowo i w szeregach, pod kierownictwem męża zaufania do właściwego obwodu”⁷⁵. Przed wymarszem każdy z pracowników miał otrzymać numer pod którym figurował na liście wyborców („aby w ten sposób uniknąć wyszukiwania nazwisk”⁷⁶). Jeszcze wcześniej przedstawiciel Urzędu, w porozumieniu się z przewodniczącymi komisji obwodowych, ustalił godziny głosowania poszczególnych grup „celem uniknięcia natłoku”⁷⁷. Już w trakcie formowania kolumn marszowych pracownikom rozdawane były karty wyborcze – wszystkie z numerem 3 (lista Bloku Stronnictw Demokratycznych). Urzędnicy mieli przejść przez miasto manifestacyjnie, trzymając je ostentacyjnie w rękach. Na długo przed dniem wyborów każdy z pracowników Urzędu Wojewódzkiego zobowiązany został imiennie „do bezwarunkowego zgłoszenia się w oznaczonym terminie”⁷⁸. Wszelkie urlopy, wyjazdy i delegacje służbowe zostały wstrzymane. Wojewoda Koral podkreślał: „głosować będziemy demonstracyjnie”⁷⁹ i chociaż dodawał, że w stosunku do pracowników nie należy wywierać żadnej presji, co do sposobu głosowania, to jednak wyraźnie zaznaczył, że od naczelników wydziałów oczekuje spowodowania

⁷³ Ibidem, Protokół konferencji naczelników wydziałów Urzędu Wojewódzkiego w dniu 15 stycznia 1947 r. w sprawach wyborów do Sejmu RP, ss. 8–9

⁷⁴ Wiktor Jeżewski, ur. 21 IV 1908 w Harbinie (Chiny), zm. 24 IV 1973; syn Aleksandra i Anny, mgr filozofii. Naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski oraz tegoż wydziału w Urzędzie Wojewódzkiego w Olsztynie; następnie Wydziału Kultury PWRN Olsztyn. Od 1962 r. pracownik Wojewódzkiego Domu Kultury w Olsztynie; członek władz Zarządu Okręgu ZBoWiD Olsztyn.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Ibidem.

uchwalenia „przez podwładny personel”⁸⁰ rezolucji dotyczącej oddania głosów na listę Bloku. Jako wzór do naśladowania wskazał tu Państwowy Urząd Repatriacyjny, który na zebraniu 14 stycznia taką właśnie rezolucję podjął.

Jakkolwiek urzędujący wojewodowie starali się na wcześniejszych etapach akcji wyborczej zachować formalnie postawę apartyjną, to im bliżej dnia wyborów tym wyraźniej pozbywali się zahamowań, jawnie i oficjalnie wspierając koalicyjną listę Bloku. W tygodniu bezpośrednio poprzedzającym wyborczą niedzielę wojewoda Zygmunt Robel⁸¹ wydał odezwę „do pracowników państwowych i społeczeństwa Województwa Olsztyńskiego w sprawie aktu wyborczego”⁸². W krótkim tekście jednoznacznie powiązał (polską) przyszłość tzw. Ziem Odzyskanych z wyborczym zwycięstwem „stronnictw demokratycznych”, mających – jako jedyne – gwarantować „spokój i bezpieczeństwo pracy” milionowych rzesz zaludniających odebrane Niemcom obszary. Tylko „Władze Państwowe” [sic], utożsamiane tu z partiami Bloku, potrafiły zdaniem wojewody zapewnić ochronę przeciw „niemieckiemu ciemiężcy”. Odezwę Robel kończył apelem „do wszystkich pracowników administracji państwowej i samorządowej oraz Obywateli Województwa Olsztyńskiego [sic] aby zademonstrowali to stanowisko, stając z powagą do urn wyborczych a postawą swą i solidarnym głosowaniem zapewnili zwycięstwo liście Bloku Stronnictw Demokratycznych i Związków Zawodowych.”⁸³

W akcję przedwyborczą zaangażowane zostało również Wojsko Polskie. Jego formacje odpowiadały za ogólny poziom bezpieczeństwa, zabezpieczały spotkania z kandydatami na posłów⁸⁴, ale również wprost udzielały się w pracy propagandowej. Formowane przez żołnierzy grupy propagandowe przemieszczały się od wsi do wsi organizując koncerty i wiece wyborcze⁸⁵. W województwie olsztyńskim „wojskowe brygady propagandowe” wyruszyły „w teren” w dniu 6 grudnia 1946 roku⁸⁶; nie jest znana skala owej działalności, ale regularnie nadsyłane meldunki – zarówno te „po linii partyjnej”, jak i administracyjnej – świadczą o jej masowości i dużej częstotliwości⁸⁷. W skali kraju „Wojsko Ludowe” wysłało w teren 2614 takich

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Zygmunt Tadeusz Robel, ur. 29 XI 1891, zm. 13 XI 1976; prawnik z tytułem doktora; w 1945 r. p.o. wojewody krakowskiego, Pełnomocnik Rządu RP na Okręg Mazurski (15 XII 1945 – 29 V 1946); wojewoda olsztyński (29 V 1946 – 08 IX 1947); członek Stronnictwa Pracy, organizator i członek władz wojewódzkich Stronnictwa w woj. olsztyńskim. Od 1947 r. zastępca dyrektora Państwowego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych w Warszawie.

⁸² APO, sygn. 391/2, Odezwa Wojewody Olsztyńskiego do pracowników państwowych i społeczeństwa Województwa Olsztyńskiego w sprawie aktu wyborczego, Olsztyn I 1947 r., ss. 103–105.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ APO, sygn. 1073/36, Protokół odprawy pełnomocników powiatowych, 27 XII 1946 r., ss. 50–53.

⁸⁵ APO, sygn. 391/238, Sprawozdanie starosty ostródzkiego, Ostróda 19 XII 1946, s. 174; APO, sygn. 1073/36, Okręgowy Instruktor Wyborczy w Biskupcu (Jan Jaskólski) do Wojewódzkiego Instruktor Wyborczego, Biskupiec 20 XII 1946 r., s. 86.

⁸⁶ APO, sygn. 1073/36, Protokół z posiedzenia Trójki Wojewódzkiej i Okręgowej, Olsztyn 02 XII 1946 r., ss. 28–29.

⁸⁷ Wśród wielu możliwych przykładów, przytoczyć można dwa: podczas zebrań, mających miejsce tego

grup liczących łącznie 56510 oficerów i szeregowych⁸⁸. Wojskowe grupy propagandowe współpracowały na bieżąco z PPR–owskim trójkami partyjnymi⁸⁹, wspierały również rządzących pomagając tworzyć struktury Bloku, tj. obywatelskie komitety wyborcze.

Działania aparatu PPR

Temat organizacji wyborów do Sejmu Ustawodawczego pojawił się po raz pierwszy na posiedzeniu egzekutywy KW PPR w Olsztynie w dniu 20 sierpnia 1946 roku⁹⁰. Tow. Stanisław Rajewski⁹¹ relacjonował wówczas ustalenia, które zapadły na posiedzeniu Komitetu Centralnego partii. Zapowiedział m.in., że w dniu 7 września odbędzie się posiedzenie Krajowej Rady Narodowej, podczas którego zapadnie decyzja dot. terminu wyborów. Przedstawił ponadto polityczną wykładnię ich znaczenia: „przyniosą [one] stabilizację w kraju, utwierdzenie *regime* demokratycznego, wyjaśnią stosunki z zagranicą”⁹². Rajewski mówił też o konieczności przystąpienia w trybie natychmiastowym „do prac wyborczych”, czyli przede wszystkim „montowania” aparatu wyborczego oraz typowania kandydatów na posłów.

Nie jest do końca jasne, o jakim aparacie mówił wówczas Rajewski, faktem jest bowiem, że PPR odpowiedzialna była za powołanie aż trzech równoległych, odrębnych struktur wyborczych: państwowego, własnego (tj. partyjnego) oraz – na końcu – sygnowanego przez Blok Stronnictw Demokratycznych. Każdy z nich stanowił *de facto* autorskie osiągnięcie PPR i nawet byty formalnie autonomiczne (tj. komisje wyborcze) oraz federacyjne (komitety Bloku) budowane były przez komunistów z wykluczeniem wpływu sił postronnych⁹³.

samego dnia, partyjnych trójek dwóch różnych obwodów: w Bisztyнку i Rydlowie, padły bliźniacze stwierdzenia dot. obecności wojska i jego wiodącym udziale w prowadzonej akcji agitacyjnej, patrz: APO, sygn. 1073/52, ss. 14, 18, 19.

⁸⁸ N. Kołomejczyk, B. Szydek, *Polska w latach 1944–1949. Zarys historii politycznej*, Warszawa 1971, ss. 171–172.

⁸⁹ Obecne w terenie brygady propagandowe Wojska Polskiego współpracowały z PPR m.in. poprzez wspólną organizację przedwyborczych wieców, spotkań itp., ale również wspomagając przy zakładaniu „obywatelskich komitetów wyborczych” Bloku Stronnictw Demokratycznych, APO, sygn. 1073/36, Protokół odprawy pełnomocników powiatowych, 27 XII 1946 r., ss. 50–53.

⁹⁰ Patrz: APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 20 VIII 1946 r., ss. 38–41.

⁹¹ Stanisław Rajewski, ur. 25 XI 1912 jako Dawid Rajs; syn Lejzora; przed II wojną światową członek KZMP i KPP; członek ZPP; członek PPR; II sekretarz KW PPR w Olsztynie (1945 – VIII 1948); radny MRN w Olsztynie; pracownik MBP (od IX 1948).

⁹² APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 20 VIII 1946 r., ss. 38–41.

⁹³ Dobrym przykładem może tu być postawa aparatu PPR wykazana w pow. giżyckim. Na zebraniu międzypartyjnym Okręgowy Instruktor Wyborczy z ramienia PPR Piotr Ostrowski oznajmił zgromadzonym przedstawicielom PPS, SL, Wojska Polskiego, Samopomocy Chłopskiej, Powiatowej Rady Narodowej, że dokonano zmian w składach obwodowych komisji wyborczych. Wobec zgłoszonych obiekcji (których jednak nie zaprotokolowano), stwierdził: „nie ma o co się sprzeczać, gdyż idziemy do wyborów wspólnie, mandaty bierzemy równo i jeżeli zmiany te, jakie zaszły, to tylko dlatego, że myśmy wzięli na siebie całą odpowiedzialność za wybory i dlatego, że my idziemy jako pierwsza Partia Bojowa [sic]”. W odpowiedzi, przedstawiciele sojusznicy ugrupowań stwierdzili tylko, że skoro podobne ustalenia zapadły „na Komitetach Wojewódzkich”, to muszą zostać zaakceptowane. Znamienne jednak, że przewodniczący PK PPS, stwierdził wówczas, że po raz pierwszy w ogóle jest informowany

PPR-owcy mieli doskonałą świadomość konsekwencji podobnego stanu rzeczy – już po odniesionym „zwycięstwie” normą były chętlive wystąpienia, iż jest ono wyłączną zasługą partii robotniczej (wyjątek czyniono co najwyżej dla LWP i UB, którym to siłom przyznawano niekiedy współudział w odniesionym sukcesie⁹⁴). Bardziej konkretne wnioski wysnuli m.in. I sekretarz KW Ryszard Kalinowski oraz Henryk Palka⁹⁵, szef olsztyńskiego WUBP. Obaj stwierdzili, że porażka ugrupowania Mikołajczyka upoważnia zwycięzców do usuwania sympatyków PSL ze wszelki zajmowanych stanowisk i urzędów, a ponieważ „zbiory należą się siewcom, a siewcami zaufania jest niewątpliwie nasza partia”⁹⁶ uwolnione fotele należą się wyłącznie członkom PPR.

Przystępując do akcji wyborczej, olsztyńska PPR zbudowała cały odrębny aparat kontrolno-wykonawczy o konstrukcji złożonej i wielopiętrowej. Do czuwania nad całością akcji wyborczej powołano tzw. Trójkę Wojewódzką. Na jej czele stanął Stanisław Lange⁹⁷. Pozostali dwaj członkowie owego ciała odpowiadali za nadzór nad partyjnymi trójkami w okręgach: Julian Kuc⁹⁸ olsztyńskim; Maciej Łuc⁹⁹ biskupieckim¹⁰⁰. Niezależnie od ww. Trójki KW PPR powołał Propagandową Trójkę Wyborczą w składzie: Andrzej Burda, Dębski, Ignar¹⁰¹.

Okręgowe trójki partyjne powołano uchwałą sekretariatu KW PPR Olsztyn z dnia 7 października 1946 roku¹⁰². Okręg nr 21 (Olsztyn) obsługiwać mie-

o podobnych sprawach, cyt. za: APO, sygn. 1073/10, Protokół posiedzenia Komitetu Międzypartyjnego [sic], Giżycko 30 XII 1946 r., ss. 34–35.

⁹⁴ Tow. Lewikowski, członek egzekutywy KW PPR w Olsztynie, mówił np.: „Wiele pracy włożyło Wojsko, a także UB, które swoimi posunięciami w stosowanej porze przyczyniło się do zwycięstwa”, cyt. za: APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 21 I 1947 r., ss. 49–60.

⁹⁵ Henryk Palka, ur. 3 XII 1908 (lub 1909) we Lwowie, zm. 1981, syn Mariana i Heleny; żołnierz Armii Czerwonej i I Dywizji WP im T. Kościuszki; milicjant (od 1957 plk); członek WKP(b), KPZU, PPR, PZPR; członek egzekutywy KW PPR w Olsztynie (1945–1946), członek egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (1948–1950), szef WUBP w Olsztynie (1945–1948).

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ APO, sygn. 1073/4, Protokół posiedzenia Sekretariatu KW PPR, Olsztyn 31 X 1946 r., ss. 4–6. Stanisław Lange, ur. 11 VIII 1912 w Żyrardowie; członek PPR, PZPR; III sekretarz i członek egzekutywy KW PPR w Olsztynie (1946–1948); kierownik Wydziału Rolnego KW PPR w Olsztynie (1945–1948); członek plenum i egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (grudzień 1948 – lipiec 1950); członek prezydium ZW ZSCh w Olsztynie; radny MWRN.

⁹⁸ Julian Józef Kuc, ur. 8 I 1912 w Sosnowcu, syn Jana i Katarzyny; ślusarz; członek PPR, PZPR; kierownik Wydziału Organizacyjnego KW PPR w Olsztynie (VII 1945 – ~IV 1947), następnie zastępca; członek egzekutywy i plenum KW PPR w Olsztynie (XII 1946 – XII 1948); członek egzekutywy KW PZPR w Olsztynie (1948–1950); członek plenum KW PZPR w Olsztynie (1948–1953); radny MWRN / OWRN (od XII 1948).

⁹⁹ Stanisław Lange, Julian Kuc oraz Maciej Łuc byli pracownikami aparatu partyjnego w randze kierowników wydziałów KW PPR w Olsztynie.

¹⁰⁰ APO, sygn. 1073/36, Protokół posiedzenia Trójki Wyborczej, Olsztyn 03 XII 1946 r., ss. 36–38; ibidem, s. 17. Partyjna Trójka Okręgu Olsztyńskiego ulokowana była w siedzibie w KW PPR, Trójka Okręgu Biskupieckiego zaś w lokalu tamtejszego KP PPR, ibidem, Protokół z posiedzenia Trójki Wojewódzkiej i Okręgowej, Olsztyn 02 XII 1946 r., ss. 28–29.

¹⁰¹ APO, sygn. 1073/4, Protokół posiedzenia Sekretariatu KW PPR, Olsztyn 31 X 1946 r., ss. 4–6.

¹⁰² Ibidem, Protokół posiedzenia Sekretariatu KW PPR, Olsztyn 07 X 1946 r., ss. 1–3.

li: Stanisław Lange (kierownictwo trójki; organizacja i kadry), Czesław Rychlik¹⁰³ (propagandysta) oraz Bolesław Filipczak (instruktor). Za Okręg nr 22 (Biskupiec) odpowiadali: Anatol Rubicki¹⁰⁴ (kierownictwo trójki; organizacja i kadry); Andrzej Burda (propagandysta) oraz Henryk Bloch (instruktor). Już kilka tygodni później ww. składy poddane zostały zmianom: Langego zastąpił Aleksander Bartnikowski¹⁰⁵, Blocha – Jan Jaskólski¹⁰⁶ a Burdę – Leonard Muszyński¹⁰⁷.

Trójki w okręgach (podobnie jak w powiatach) zobligowane były do prowadzenia stałych dyżurów, tak aby kontakt z nimi miał charakter ciągły („Trójki Okręgowe i Powiatowe muszą mieć stale obsadzony lokal”¹⁰⁸), powielano tu więc rozwiązania już zastosowane w państwowym pionie obsługi wyborów¹⁰⁹.

Partyjne trójki funkcjonowały również na poziomie powiatów¹¹⁰ i obwodów¹¹¹. Podstawową rolą tych ciał był stały, bieżący nadzór nad wykonaniem poleceń partyjnej centrali. Szczególną rolę pełniły trójki w obwodach wyborczych. Jak pisano, stanowiły one „kierowniczy sztab kampanii wyborczej w obwodzie”¹¹². Były jednak czymś znacznie więcej, skoro na czas kampanii wyborczej wygasła na ich rzecz statutowa podległość członków PPR władzom partyjnego koła („W okresie akcji wyborczej Trójka Partyjna obwodu jest bezpośrednią i najbliższą instancją partyjną, której podporządkowani być muszą członkowie Partii zamieszkali w obwodzie.”¹¹³). Trójki prowadziły ścisłą ewidencję członków partii obecnych w obwodzie. Dla

¹⁰³ Czesław Rychlik, ur. 1 VI 1909 w Wąwolicy, pow. Puławy; syn Piotra i Heleny; wykształcenie podstawowe (zawód: budowlaniec). W latach 1940–1944 więziony na Pawiaku, następnie w KL Auschwitz, Mauthausen, Oranienburg. W latach 1945–1946 kierownik działu świadczeń rzeczowych Wydziału Apropowizacji i Handlu Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski; prezes olsztyńskich struktur Polskiego Związku byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych.

¹⁰⁴ Anatol Rubicki, ur. 13 VIII 1911 w Rzeszowie jako Rubinfeld, syn Leona i Ewy; słuchacz szkoły partyjnej przy KC PZPR (1953); członek KZMP (1930–1932), KPP (1932–1938), PPR (1946–1948), PZPR (od 1948); członek plenum, zastępca kierownika Wydziału Personalnego KW PPR w Olsztynie (1947); przewodniczący WKKP PPR w Olsztynie (1948); członek plenum i egzekutywy KW PZPR w Białymstoku (od 1951); pełnomocnik partii i rządu do spraw skupu na powiat Ełk (1953).

¹⁰⁵ Aleksander Bartnikowski, ur. 12 XII 1901, zm. 1982, s. Ignacego. Przewodniczący Okręgowej / Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych w Olsztynie (1949–1955); sekretarz WK Frontu Narodowego w Olsztynie; prezes Zarządu Okręgowego ZBoWiD w Olsztynie (1951–1955); przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Obrońców Pokoju w Olsztynie; radny MRN Olsztyn; członek PPR i PZPR.

¹⁰⁶ Jan Jaskólski, ur. w 1903. W 1945 r. organizator Starostwa w Olsztynie, wicestarosta i starosta olsztyński. Członek PPR.

¹⁰⁷ Ibidem, Protokół posiedzenia Sekretariatu KW PPR, Olsztyn 31 X 1946 r., ss. 4–6; APO, sygn. 1073/36, Protokół posiedzenia Trójki Wyborczej, Olsztyn 03 XII 1946 r., ss. 36–38.

¹⁰⁸ Ibidem, Protokół odprawy pełnomocników powiatowych, 27 XII 1946 r., ss. 50–53.

¹⁰⁹ Partyjne trójki, podobnie jak komisje wyborcze, musiały mieć zapewniony lokal z telefonem (ostatecznie z gońcem), patrz: ibidem.

¹¹⁰ Trójki partyjne w powiatach powołano do dnia 05 XI 1946 r., APO, sygn. 1073/4, Protokół posiedzenia Sekretariatu KW PPR, Olsztyn 31 X 1946 r., ss. 4–6.

¹¹¹ Trójki partyjne funkcjonowały w każdym z obwodów najpóźniej w połowie grudnia 1946 r., patrz: APO, sygn. 1073/36, Składy osobowe trójek partyjnych w obwodach, ss. 87–117.

¹¹² Ibidem, Instrukcja KW PPR dla komitetów powiatowych PPR i obwodowych Trojek Partyjnych, ss. 23–25.

¹¹³ Ibidem.

każdego posiadacza legitymacji zakładano „indywidualną kartę kontrolną” służącą do precyzyjnego ewidencjonowania przydzielonych zadań, w praktyce karty owe wykorzystywano do określania liczby osób, które w dniu wyborów towarzyszy winien był doprowadzić do urny. Dysponentami owych kart były właśnie obwodowe trójki partyjne.

Trójki obwodowe kierowały zarówno „akcją polityczno-propagandową” przed wyborami, jak i samą akcją głosowania. Wszyscy członkowie partii zamieszkali w obwodzie głosowania zobowiązani byli do aktywnej pracy pod jej kierownictwem¹¹⁴. Te same trójki rościły sobie prawo (i je egzekwowały) do kontroli pracy obwodowych komisji wyborczych. Warto dodać, że przy każdej z owych komisji powołana została tzw. grupa partyjna, licząca od trzech do pięciu towarzyszy – członków PPR¹¹⁵.

Trójki partyjne w obwodach obarczyło obowiązkiem precyzyjnego obliczenia „głosów, które paść winny na listę Bloku Demokratycznego”¹¹⁶. Zakładano bowiem, że taka kalkulacja jest nie tylko możliwa, ale wręcz stosunkowo prosta. Do wyborców Bloku zaliczono *a priori* trzy grupy: członków PPR (czy szerzej: wszystkich partii koalicji prorządowej), członków ich rodzin oraz „ludzi znajdujących się pod bezpośrednim oddziaływaniem członków Partii”¹¹⁷. Ta ostatnia grupa, definiowana również jako „dalsze rodziny, sąsiedzi, przyjaciele”¹¹⁸, powstała na podstawie deklaracji członków PPR. Każdy z nich zobligowany został bowiem do doprowadzenia do wyborczej urny minimum pięciu osób z „najbliższego otoczenia”. Każda z obwodowych trójek partyjnych sporządziła precyzyjną „ankietę” realizującą ww. założenia: wyliczano w niej bez zaokrągleń liczbę członków każdej z koalicyjnych partii (w rozbiciu na poszczególne ugrupowania), odpowiadającą im liczbę członków rodzin oraz liczbę osób „zadeklarowanych”. Nadto, w „ankiecie” określano w procentach stopień wiarygodności zgłoszonych i zebranych deklaracji¹¹⁹.

W dniu wyborów bardzo sumiennie kontrolowano stan realizacji ww. deklaracji („Trójka ma odnotować ilość osób prowadzonych do urny przez członka Partii.”¹²⁰). Co więcej, agitujący swoich najbliższych PPR-owiec obligowany był zagwarantować [sic] zdobycie głosów rodziny i znajomych dla listy Bloku Stronnictw Demokratycznych. I tak, np. jeszcze przed wigilią 1946 roku „Tow. Dadalski z 23-go

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Ibidem, Telefonogram nr 3 KW PPR do KP PPR, Olsztyn 20 XII 1946 r., s. 61; ibidem, Pismo KW PPR do KP PPR, Olsztyn, 21 X 1946 r., s. 54.

¹¹⁶ Ibidem, Instrukcja KW PPR dla komitetów powiatowych PPR i obwodowych Trojek Partyjnych, ss. 23–25.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Patrz np. APO, sygn. 1073/52, passim; APO, sygn. 1073/58, passim.

¹²⁰ Ibidem, Instrukcja KW PPR dla komitetów powiatowych PPR i obwodowych Trojek Partyjnych, ss. 23–25.

obwodu¹²¹ raportował, że podległych mu 46 członków PPR, przyprowadzi do urn w sumie 150 „sympatyków” Bloku. Reprezentujący powiat bartoszycki tow. Szumiło mówił natomiast, że każdy z tamtejszych PPR-owców przyprowadzi do urn „5 sympatyków (bezpartyjnych)” a „w dniu wyborów członkowie nasi są podzieleni [zostaną] na grupy z przydzielonymi wioskami, za które są odpowiedzialni za ich głosy”¹²².

Kolejnym specorganem wewnątrzpartyjnym powołanym na potrzeby akcji wyborczej byli pełnomocnicy. Pełnomocnikiem Wojewódzkim został Stanisław Lange ale dość szybko zastąpił Wacław Gumiński¹²³. Pełnomocników partyjnych ds. wyborów powołano również na szczeblu powiatowym. Do ich zadań należał bieżący nadzór nad działalnością partyjnych trójek oraz zapewnienie stałej łączności pomiędzy poszczególnymi organami partyjnej władzy. Pełnomocnicy mieli chyba jednak znacznie większy zakres władzy, skoro władni byli wzywać wójtów i sołtysów na odprawy (ostatnia z nich miała miejsce na dwa dni przed wyborami). Każdy z nich zobligowany został do pozyskania od staroście i wójtów „pisemnego zobowiązania” ws. stronnictwa w wyborach¹²⁴.

Oddzielną – i formalnie odrębną od PPR-owskiej – strukturą powołaną dla celów akcji wyborczej były ognia Bloku Stronnictw Demokratycznych. Blok, istniejący od 26 września, a zawiązany formalnie dwa miesiące później¹²⁵, w dniu 1 grudnia 1946 roku ogłosił wspólną listę wyborczą PPR, PPS, SL i SD¹²⁶. Konsekwencją tego kroku było powołanie wspólnych komitetów wyborczych. Zgodnie z instrukcją Głównego Komitetu Wyborczego Bloku Demokratycznego¹²⁷, stronnictwa Bloku tworzyły wspólne komitety wyborcze na poziomie województw, okręgów, powiatów (miast) oraz obwodów. „Poniżej” funkcjonować mieli gromadscy, blokowi i domowi delegaci Bloku powoływani „celem prowadzenia wspólnej propagandy wyborczej”¹²⁸.

¹²¹ APO, sygn. 1073/36, Protokół z zebrania Trójek Powiatowych i Obwodowych w Okręgu nr 22, 23 XII 1946 r., s. 47–49.

¹²² Ibidem.

¹²³ APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 20 VIII 1946 r., ss. 38–41; ibidem, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 10 IX 1946 r., ss. 42–44; APO, sygn. 1073/4, Protokół posiedzenia Sekretariatu KW PPR, Olsztyn 07 X 1946 r., ss. 1–3.

¹²⁴ APO, sygn. 1073/36, Protokół odprawy pełnomocników powiatowych, 27 XII 1946 r., ss. 50–53.

¹²⁵ W dniu 26 IX 1946 r. „stronnictwa demokratyczne” podjęły decyzję o utworzeniu wspólnego bloku wyborczego (z wykluczeniem PSL). W dniu 28 listopada podpisana została umowa pomiędzy PPS i PPR „o jedności działania”, której efektem było podpisanie umowy o wspólnym bloku wyborczym, obejmującym również SL i SD, a na obszarze tzw. Ziemi Odzyskanych ponadto PSL – Nowe Wyzwolenie oraz Stronnictwo Pracy, patrz m.in.: *100 lat polskiego ruchu robotniczego. Kronika wydarzeń*, Warszawa 1978, s. 271; *Polski ruch robotniczy. Zarys historii*, opr. pod red. A. Czubińskiego, Warszawa 1972, ss. 342–343; N. Kołomejczyk, B. Syzdek, op. cit., s. 169.

¹²⁶ Na tzw. Ziemiach Odzyskanych akces do listy Bloku zgłosiło również PSL – Nowe Wyzwolenie (23 XI 1946 r.); *100 lat polskiego ruchu robotniczego*, s. 271

¹²⁷ APO, sygn. 1073/36, Instrukcja nr 1 z 03 XII 1946 r. Głównego Komitetu Wyborczego Bloku Demokratycznego, Warszawa 10 XII 1946 r., ss. 1–4.

¹²⁸ Ibidem.

Całością akcji wyborczej kierować miały Wojewódzkie Komitety Wyborcze [WKW], w skład których wchodziło dwóch przedstawicieli każdego z sojusznicznych ugrupowań. Na obszarze tzw. Ziemi Odzyskanych, a więc i w Olsztynie, w skład Bloku oraz jego ogniw wyborczych weszli nadto reprezentanci Stronnictwa Pracy oraz PSL – Nowe Wyzwolenie. Przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego Bloku Demokratycznego w Olsztynie został Bohdan Wilamowski-Korolewicz¹²⁹, jego zastępcą Jan Dębski¹³⁰. WKW miał swój wewnętrzny organ zarządczy w postaci prezydium, do którego wchodził przewodniczący, jego zastępca oraz skarbnik. Funkcjonowały również sekcje: organizacyjna, słowa mówionego, propagandy drukowanej, kolportażowa oraz finansowo-gospodarcza. Nadzór nad całością prac WKW sprawował pełnomocnik Głównego Komitetu Wyborczego będący jednocześnie stałym łącznikiem pomiędzy strukturami centralnymi a regionalnymi¹³¹. W Olsztyńskim funkcję pełnomocnika wojewódzkiego powierzono Irenie Białobockiej (SD)¹³².

W skład okręgowych oraz powiatowych komitetów wyborczych Bloku wchodziło po jednym przedstawicielu każdego z sojusznicznych ugrupowań. W ramach tych komitetów powoływane były dwie sekcje: propagandy ustnej oraz techniczno-kolportażowa. Nadzór na komitetami wyborczymi w obu okręgach oraz w powiatach sprawowali pełnomocnicy powoływani przez Wojewódzki Komitet Wyborczy. Wśród 15 powiatowych pełnomocników Bloku, których udało się ustalić imiennie, było 9 członków PPR, 4 – PPS oraz 2 – SL¹³³.

¹²⁹ Bohdan Ernest Wilamowski, ur. 26 III 1914 w Skurpiu, zm. 23 II 1985 w Olsztynie; syn Augusta i Henryki; nauczyciel, absolwent SGGW i SGPiS; dr (1964), dr hab. (1967), prof. (1982); przed II wojną światową członek Związku Mazurów (1935), ZMW „Wici” (1930); uczestnik wojny obronnej (1939); w czasie II wojny światowej żołnierz ZWZ i BCh, pracownik „Społem”; latem 1944 oddał się do dyspozycji PKWN, skierowany do Prus Wschodnich jako kierownik delegatury „Społem” na Okręg Mazurski (1945–1946); wicewojewoda olsztyński (1947–1949); prezes ZW Sch w Łodzi (1949–1950); pracownik WSR i ART w Olsztynie (1952–1984); członek SL (1944), członek ZW SL w Olsztynie (od IV 1945), przewodniczący (prezes) ZW ZMW „Wici” w Olsztynie (od 1945); członek ZSL (1949, wydalony z partii w 1950, przywrócony w 1955); współtwórca Instytutu Mazurskiego w Olsztynie (1945) oraz Akademii Administracyjnej w Olsztynie (1945); od 1946 Wyższa Szkoła Prawno-Ekonomiczna, następnie Studium Prawno-Administracyjne; prezes ZW Polskiego Związku Zachodniego (do 1949), od 1957 członek wojewódzkich władz TRZZ i FJN w Olsztynie; współzałożyciel SKK „Pojezierze”; członek Rady Naukowej OBN; radny MRN w Olsztynie (od 1946), MWRN/OWRN (1945–1950) i WRN w Olsztynie (1961–1968); poseł do KRN (1946–1947); poseł do Sejmu Ustawodawczego (1947–1950 – w 1950 pozbawiony mandatu poselskiego); poseł na sejm PRL (1957–1961).

¹³⁰ Kierownictwo WKW tworzyli ponadto: Szczęśny (sekretarz), Łopaciński (skarbnik), Ingoltowa (sekretarz techniczny), Donat Frolewicz (kierownik sekcji organizacyjnej), Andrzej Burda (kierownik sekcji słowa mówionego), Smoleński (kierownik sekcji propagandy drukowanej), Porycki (kierownik sekcji kolportażowej), Niziołowski (kierownik sekcji finansowo – gospodarczej). Siedziba WKW mieściła się w Olsztynie przy ul. Artyleryjskiej 1, patrz: APO, sygn. 1073/37, Skład Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego Bloku Stronnictw Demokratycznych w Olsztynie, s. 14. Patrz też: B. Łukaszewicz, *Olsztyn w Polsce Ludowej 1945–1989*, ss. 422–428.

¹³¹ APO, sygn. 1073/36, Główny Komitet Wyborczy Bloku Demokratycznego. Instrukcja nr 2 dla pełnomocników wyborczych, Warszawa 10 XII 1946 r., s. 5.

¹³² B. Łukaszewicz, op. cit. Irena Białobocka, ur. 12 IV 1916; przewodnicząca ZW Społeczno-Obywatelskiej Ligi kobiet w Olsztynie; sekretarz WK SD w Olsztynie.

¹³³ Pełnomocnicy powiatowi, członkowie PPR: Władysław Szydłowski (Bartoszyce), Zygmunt Rarok (Bra-

Nieco prostsza była organizacja powoływanych przez Blok komitetów wyborczych w obwodach. Nosiły one nazwę „obywatelskich”, składały się z siedmiu członków – przedstawicieli tych ugrupowań, które posiadały na danym terenie swoje ogniska, ale także przedstawicieli innych organizacji, które zadeklarowały się jako „popierające Blok Demokratyczny”¹³⁴. Za niedopuszczalne uznano, aby składały się one wyłącznie z PPR-owców („muszą to być również członkowie PPS, SD, SL”¹³⁵) ale przewodniczącym zawsze był przedstawiciel tej właśnie partii¹³⁶. Członkowie obywatelskich komitetów obwodowych obierali spośród siebie przewodniczącego oraz po jednej osobie odpowiedzialnej za propagandę ustną oraz kolportaż.

Najniżej w hierarchii komitetów wyborczych Bloku stali delegaci: gromadzczy, blokowi i domowi – działając w pojedynkę odpowiadali za propagandę ustną i kolportaż druków propagandowych na swoim terenie. Postawiono ponadto przed nimi zadanie wciągnięcia do współpracy „całego aktywu zamieszkałego na ich terenie”¹³⁷.

Na posiedzeniu egzekutywy KW PPR w Olsztynie w dniu 9 listopada 1946 roku I sekretarz KW Kalinowski przedstawił wstępną listę kandydatów na posłów z ramienia Bloku¹³⁸. Zaprezentowano wówczas również propozycję kolejności na koalicyjnych listach wyborczych¹³⁹. Ostatecznie listę kandydatów Bloku ogłoszono dnia 1 grudnia 1946 roku¹⁴⁰. W województwie olsztyńskim prorządowy sojusz

niewo), Aleksander Piotrowski (Pasłek), Serwilian Rybacki (Biskupiec), Czesław Żurek (Górowo Iławeckie), Józef Czerniakowski (Giżycko), Janina Nowakowska (Węgorzewo), Stanisław Gintowt (Iława), Czesław Leszczyński (Pisz). Pełnomocnicy powiatowi, członkowie PPS: Aleksander Gajewski (Ostróda), Stanisław Zasłona (Kętrzyn), Feliks Guis (Mrągowo), Zygmunt Lewkowicz (Lidzbark Warmiński). Pełnomocnicy powiatowi, członkowie SL: Arnold Modliński (Nidzica), Stanisław Zenczykowski (Zenczykowski ?) (Szczytno), patrz: APO, sygn. 1073/37, Lista imienna powiatowych pełnomocników akcji wyborczej Bloku Stronnictw Demokratycznych w woj. olsztyńskim, s. 15.

¹³⁴ Były wśród nich m.in.: Okręgowa Komisja Związków Zawodowych; Okręgowy Zarząd Związku „Samopomocy Chłopskiej”; Okręgowy Zarząd Spółdzielni „Społem”; Wojewódzki Zarząd Związku Uczestników Walki Zbrojnej o Niepodległość; Okręgowy Zarząd Związku Inwalidów Wojennych; Liga Kobiet; Związek Walki Młodych; Organizacja Młodzieżowa Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych; Związek „Wici”; Okręgowy Zarząd Związku Osadników Wojskowych; Liga Morska; Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza.

¹³⁵ APO, sygn. 1073/36, Pismo KW PPR w Olsztynie do komitetów powiatowych PPR, Olsztyn 21 X 1946 r., s. 54.

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Ibidem, Główny Komitet Wyborczy Bloku Demokratycznego. Instrukcja nr 1 z 03 XII 1946 r., Warszawa 10 XII 1946 r., ss. 1–4.

¹³⁸ Kalinowski wymienił wówczas nst. nazwiska: R. Kalinowski, W. Gumiński, Szymański, Kozarzewski [?], Adamaszek, Czerniakowski, Zieliński, [?], Rajewski, Kazimierski. Na wniosek H. Palki listę uzupełniono o nazwiska Aleksandra Kruczyńskiego oraz Jadwigi Tucewicz, patrz: APO, sygn.1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 09 XI 1946 r., ss. 49–54.

¹³⁹ Okręg 21 Olsztyn: 1. SL; 2 PPR; 3. PPS; 4 SD; 5. SL. Okręg 22 Biskupiec: 1. SL, 2 PPR; 3. SL, patrz: ibidem.

¹⁴⁰ Lista kandydatów Bloku Stronnictw Demokratycznych startujących w wyborach z okręgów woj. olsztyńskiego opublikowana została w „Wiadomości Mazurskich” w dniu 31 XII 1946 r., B. Łukaszewicz, *Raptularz miejski*, s. 55. Termin zgłaszania list kandydatów do PKW mijał w dniu 20 XII 1946 r.

wystawił szesnastu kandydatów (opozycyjne PSL ośmiu)¹⁴¹. W okręgu olsztyńskim byli to (wg kolejności na karcie do głosowania): 1. Jan Rabanowski¹⁴² (SD), 2. Tadeusz Koral (PPS), 3. Lucjusz Dura¹⁴³ (SL), 4. Edward Szymański¹⁴⁴ (PPR), 5. Stefan Cendrowski¹⁴⁵ (PPS), 6. Władysław Adamaszek¹⁴⁶ (PPR), 7. Michał Staroń¹⁴⁷ (SL), 8. Irena Białobocka (SD), 9. Antoni Kaleciński¹⁴⁸ (PPS), 10. Aleksander Kruczyński¹⁴⁹ (PPR).

W okręgu biskupieckim Blok wystawił nst. kandydatów: 1. Wacław Gumiński (PPR), 2. Kazimiera Świętochowska¹⁵⁰ (PPS), 3. Bohdan Wilamowski – Korolewicz (SL), 4. Józef Czerniakowski¹⁵¹ (PPR), 5. Janusz Jagusiewicz¹⁵² (SD), 6. Karol Grossman¹⁵³ (SD).

W dniu 16 grudnia 1946 roku Państwowa Komisja Wyborcza ogłosiła „państwowe” (tj. ogólnopolskie) listy kandydatów do Sejmu Ustawodawczego, przydzielając jednocześnie numery porządkowe zgłoszonym listom. Numer „1” przydzielono Polskiemu Stronnictwu Ludowemu; nr „2” – Stronnictwu Pracy; nr „3” – Blokowi Stronniczym Demokratycznych oraz Związków Zawodowych; nr „4” – Polskiemu Stronnictwu Ludowemu – Nowe Wyzwolenie¹⁵⁴.

¹⁴¹ B. Łukaszewicz, *Olsztyn w Polsce Ludowej 1945–1989*, ss. 422–428.

¹⁴² Jan Rabanowski, ur. 10 VI 1907; inż.; minister budownictwa; członek SD.

¹⁴³ Dura Lucjusz, ur. 11 II 1891 w Warszawie, zm. 18 II 1967 w Olsztynie; syn Wincentego i Mariany; dziennikarz; członek SL, sekretarz (od 7 V 1945), następnie wiceprezes (od 15 X 1945) i prezes (od 23 VI 1946) WK SL w Olsztynie. Członek Rady Naczelnej SL (1946–1949), członek prezydium NKW SL (1948–1949); pracownik MAP (1945); po przybyciu do Olsztyna (10 IV 1945) naczelnik wydziałów: organizacyjnego i osiedleńczego w Urzędzie Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski (1945 r.), przewodniczący MWRN/OWRN (1945 – 1947); prezes Spółdzielni Handlowo-Spożywczej w Olsztynie; wojewoda warszawski (od 1947); prezes ZG Związku „Samopomoc Chłopska (od 1948), od 1949 r. prezes ZG TPRP (od 1949); poseł na Sejm Ustawodawczy (1947–1952)..

¹⁴⁴ Edward Szymański, ur. 06 IX 1895; prezes Wojewódzkiego Urzędu Ziemińskiego w Olsztynie; członek PPR.

¹⁴⁵ Cendrowski Stefan, ur. 19 VIII 1898 w Szydłowcu, zm. 1986; członek PPS, przewodniczący PK PPS w Ostródzie; sekretarz, a następnie przewodniczący i wiceprzewodniczący WK PPS Olsztyn (1945–1946); starosta powiatu ostródzkiego (IV – VI 1945); zastępca naczelnika Wydziału Samorządowego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski; radny MRN Olsztyn (od I 1946); radny, wiceprzewodniczący, następnie przewodniczący i MWRN; poseł na Sejm Ustawodawczy (1947–1952).

¹⁴⁶ Władysław Adamaszek, ur. 11 X 1912; inż.; dyrektor Gazowni Miejskiej w Olsztynie; członek PPR.

¹⁴⁷ Michał Staroń, ur. 15 IX 1879; ekonomista; prezes Spółdzielni Spożywców „Mazur”; członek Prezydium WRN Olsztyn. Członek SL.

¹⁴⁸ Antoni Kaleciński, ur. 31 VII 1894 w Wąchocku, syn Aleksandra i Marii; ślusarz; członek PPS; członek WK PPS w Olsztynie (IV 1945), przewodniczący Rady Wojewódzkiej PPS w Olsztynie (od IX 1947); zastępca naczelnika parowozowni w Olsztynie (1945); wiceprzewodniczący Okręgowego Zarządu Związku Zawodowego Kolejarzy (1945); radny MWRN Olsztyn (od XII 1945); kandydat Bloku Stronniczw Demokratycznych w wyborach do Sejmu Ustawodawczego (I 1947).

¹⁴⁹ Aleksander Kruczyński, ur. 13 VI 1899; kolejarz. W Olsztynie od marca 1945 r., pracownik DOKP; radny MRN Olsztyn; wiceprezydent Olsztyna; członek PPR, PZPR.

¹⁵⁰ Kazimiera Świętochowska, wiceprezes Centralnego Komitetu OM TUR.

¹⁵¹ Józef Czerniakowski, radny WRN w Olsztynie; dyrektor liceum i gimnazjum; członek PPR, PZPR.

¹⁵² Janusz Jagusiewicz, przedsiębiorca budowlany, radny MWRN w Olsztynie, prezes WK SD w Olsztynie.

¹⁵³ Karol Grossman, rolnik, autochton.

¹⁵⁴ B. Łukaszewicz, *Raptularz miejski*, s. 54.

Dzień wyborów

Jak się wydaje, akcja wyborcza w województwie olsztyńskim odbywała się bez udziału wydarzeń nadzwyczajnych. W regularnie, co trzy dni nadsyłanych ze starostw do Urzędu Wojewódzkiego meldunkach, nagminnie powtarzał się zwrot mówiący o braku ważniejszych przeszkód w prowadzeniu akcji wyborczej. Jedy-
nym, ale za to powszechnym mankamentem struktur wyborczych był brak środków transportu¹⁵⁵. Próbowano mu zaradzić stosując obowiązkową mobilizację pojazdów mechanicznych („środków lokomocji”)¹⁵⁶. Objęła ona samochody nale-
żące do urzędów wszelkich typów oraz zakłady pracy, w tym również spółdziel-
czych i prywatnych. Podlegający mobilizacji obowiązani byli dostarczyć posiadany
pojazd na żądanie, w stanie gotowym do natychmiastowego użycia wraz z niezbęd-
nymi „materiałami pędnymi” a nawet personelem, czyli kierowcami. Sporządzono
skrętne harmonogramy tak, aby każdy z urzędników obsługujących wybory za-
wsze miał do dyspozycji samochód, przy czym nie chodziło tylko o zapewnienie
niezbędnej łączności pomiędzy urzędami a komisjami wyborczymi ale również
o obsługę spotkań, zebrań, wieców wyborczych, do których organizacji zobligo-
wano całą administrację państwową i samorządową¹⁵⁷. Szybko stało się jasne, że
zarządzona mobilizacja niczego nie załatwiła, bowiem większość dostarczonego
taboru nie nadawała się do użytku. Znakiem czasów jest, że przyczyn podobnego
stanu rzeczy upatrywano w działaniu celowym, a więc – sabotażu¹⁵⁸. (To ostatnie
podejście trzeba było jednak odrzucić; wezwany do zbadania sprawy fachowiec,
pracownik Wojewódzkiego Urzędu Samochodowego, nie potwierdził bowiem po-
dobnych podejrzeń¹⁵⁹).

Pomimo, że w województwie panował spokój, a urzędnicy z odległych nawet
od Olsztyna miejscowości raportowali o braku „wrogiej propagandy”¹⁶⁰, rządzący
woleli nie pozostawiać spraw przypadkowi. Pismem z dnia 1 stycznia 1947 roku
I sekretarz KW PPR w Olsztynie polecił sekretarzom komitetów powiatowych par-

¹⁵⁵ W meldunku do Ministerstwa Ziem Odzyskanych wojewoda olsztyński stwierdzał: „Poza brakiem środków lokomocji, na jakie uskarżają się starostwa, akcja wyborcza nie napotyka na żadne trudności.”, cyt. za: APO, sygn. 391/238, Pismo Wojewody Olsztyńskiego do Ministra Ziem Odzyskanych, Sprawozdanie z akcji wy-
borczej, Olsztyn 09 XII 1946 r., s. 60.

¹⁵⁶ Mobilizacja „środków lokomocji” stanowiła realizację zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dn. 14 XI
1946 r. nr 10–4/2. Na jego podstawie wojewoda olsztyński wydał zarządzenie porządkowe, patrz: ibidem. Podobne
zarządzenia wydali następnie starostowie patrz m.in.: ibidem, Sprawozdanie starosty, Morąg 10 XII 1946 r., s. 203.

¹⁵⁷ Np. z Nidzicy donoszono, że tamtejszy starosta posiadany (od 13 I 1947 r.) samochód osobowy wy-
korzystuje do wyjazdów „w teren po linii wyborów”, odwiedzając głównie Mazurów w celu ich „uświadczenia”,
patrz: APO, sygn. 391/238, Sprawozdanie starosty nidzickiego, Nidzica 16 I 1947 r., s. 133.

¹⁵⁸ Patrz też: B. Łukaszewicz, op. cit., s. 57.

¹⁵⁹ Podobnie postąpił też m.in. starosta ostródzki, patrz: APO, sygn. 391/238, Sprawozdanie starosty,
Ostróda 07 XII 1946 r. s. 163.

¹⁶⁰ Patrz np.: APO, sygn. 1073/36, Protokół z zebrania Trójek Powiatowych i Obwodowych w Okręgu nr
22, 23 XII 1946 r., ss. 47–49.

tii natychmiastowe przystąpienie do organizacji uzbrojonych Grup Pogotowia¹⁶¹. W ich skład mobilizowano przede wszystkim członków ORMÓ, PPR, członków pozostałych „partii demokratycznych” oraz osoby bezpartyjne, o ile wywodziły się one z grona „wypróbowanych i pewnych dla sprawy demokracji ludzi”¹⁶². O ostatecznym zakwalifikowaniu do Grupy (a więc i wyposażeniu w broń) decydować mieli właściwi terytorialnie I sekretarze KP PPR oraz szefowie PUBP.

Zadaniem Grup Pogotowia było wspomaganie formacji uderzeniowych Wojska Polskiego i organów bezpieczeństwa. Na czele Grup stać mieli lokalni komendanci ORMÓ, przyporządkowani – w zależności od sytuacji – komendantowi posterunku MO lub sztabom ochrony wyborów, które na okres akcji wyborczej tworzone na poziomie powiatów i okręgów wyborczych. Przewidywano, że Grupy Pogotowia powołane przy posterunkach MO liczyć będą ok. 10 osób, te przy komendach powiatowych MO od 20 do 50 osób, a Grupa ulokowana przy Komendzie Powiatowej w Biskupcu (a więc siedzibie OKW) – ok. 75 osób¹⁶³. Grupy, nazwane następnie „piątkami (dziesiątkami) bojowymi”, postawiono w dniu wyborów w „stan bojowego pogotowia” (podobnie zresztą jak wszystkich innych członków PPR), tak aby mogły w każdej chwili odeprzeć „wraz z całym aparatem bezpieczeństwa” wszelkie „możliwe ruchawki i awantury ze strony elementów reakcyjnych usiłujących zakłócić przebieg głosowania”¹⁶⁴.

W praktyce, partyjne bojówki służyły zastraszaniu ludności, terroryzowaniu wyborców. Realne zagrożenie ze strony opozycji zostało bowiem wyeliminowane na długo przed dniem wyborów. Wg różnych źródeł, z udziału w akcie wyborczym wyłączono w całym województwie od 2120 do 3550 osób¹⁶⁵, z czego 1230 miało zostać poddanych prewencyjnemu aresztowi¹⁶⁶. PSL jako organizacja, ale także poszczególni jego członkowie wprost traktowani byli jako wrogowie polityczni, siłę którą należy zniszczyć. Wszędobylskiej propagandzie prorządowej towarzyszyły takie działania jak zabór druków wyborczych partii Mikołajczyka, wymuszanie wycofania podpisów pod listami poparcia kandydatów PSL, czy wyłączenie radiowęzła na czas przedwyborczej mowy Mikołajczyka.

Sferę represji zakreślić należy zresztą znacznie szerzej, obejmowała ona bowiem nie tylko członków i sympatyków PSL. Jeśli za jej objaw uznać realną groźbę, to stwierdzić należy, że represjom poddana była zdecydowana większość mieszkań-

¹⁶¹ APO, sygn. 1073/37, Pismo I sekretarza KW PPR R. Kalinowskiego do sekretarzy komitetów powiatowych PPR, Olsztyn 01.01.1947 r., ss. 1–2.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ APO, sygn. 1073/36, Do wszystkich sekretarzy komitetów powiatowych PPR, Trójek Okręgowych, Powiatowych i Obwodowych. Instrukcja specjalna [Trojki Wojewódzkiej], ss. 20–22.

¹⁶⁵ M. Gałęziowska, op. cit., s. 124.

¹⁶⁶ B. Łukasiewicz, *Olsztyn w Polsce Ludowej 1945–1989*, ss. 422–428.

ców Warmii i Mazur, a w każdym bądź razie każdy, kto poczuł się w dniu wyborów zmuszony postąpić niezgodnie z własną wolą. Akcja propagandowa Bloku, prowadzona pod czujnym okiem organów PPR, polegała w dużej mierze na wymuszaniu deklaracji poparcia listy koalicyjnej. Partyjne trójki wędrowały dosłownie od drzwi do drzwi, od domu do domu, z gotowym formularzem deklaracji. Imienne listy „zadeklarowanych”, z ich własnoręcznymi podpisami, znajdowały się w posiadaniu ogniw PPR, a nie należy wątpić, że i właściwych terytorialnie urzędów bezpieczeństwa. Do tych ostatnich na pewno trafiały nazwiska osób, które podpisanie ww. deklaracji odmówiły. Współpraca partyjnych trójek już od poziomu obwodu z pełnomocnikami PUBP stanowiła obowiązek obydwu stron. Rdzeniem owej współpracy była wymiana informacji nt. osób „niepewnych”. Najprostszym postępowaniem wobec takich osób polegało na wykreśleniu nazwiska z list wyborców, co praktykowano nagminnie i bez najmniejszych trudności, skoro komisje wyborcze już wcześniej opanowane zostały przez członków PPR i ludzi tej formacji powolnych.

Odpowiedź na pytanie, czy sposób prowadzenia akcji wyborczej, tj. skala przemocy używanej przez aparat państwowy, były w jakikolwiek sposób uzasadnione, odnaleźć można w wynikach owej wyborczej próby, jaką było tzw. głosowanie ludowe z dnia 30 czerwca 1946 roku. Prawdziwe, nieopublikowane wyniki referendum dalekie były wówczas od tych oczekiwanych (pożądanych) przez władze¹⁶⁷. Uzasadnione były więc i obawy rządzących, którzy zresztą doskonale zdawali sobie sprawę, że na autentyczne poparcie liczyć mogą jedynie wśród marginalnej części społeczeństwa polskiego. Jeśli pomimo tego komuniści zdecydowali się na przeprowadzenie wyborów powszechnych, to głównie ze względu na potrzebę legitymizacji swoich rządów. Jednocześnie słabość tak uzyskanej legitymacji, choć oczywista, równoważona była w tym momencie dziejowym przez korzyści dodatkowe. Formuła agresywnej akcji przedwyborczej pozwalała zmusić każdego z obywateli państwa do jednoznacznej deklaracji politycznej – krystalizowała podziały ułatwiając organom aparatu państwowego na klarowne określenie grupy przeciwników ustroju. Jasne jest, że nie wszyscy pozostający poza ową grupą należeli do entuzjastów „zastanej rzeczywistości”, ale już samo zmuszenie milionów ludzi do zachowania niezgodnego z ich przekonaniem stanowiło sukces komunistów. Można chyba śmiało stwierdzić, że najistotniejsze przesłanie styczniowych wyborów polegało na wykazaniu Polakom, że ich własne przekonania, czyny, emocje nie mają większego znaczenia wobec woli rządzących.

¹⁶⁷ *Dokumenty do dziejów PRL. Referendum z dnia 30 VI 1946 r.*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1993; W. Brenda, *Polska Partia Robotnicza w Powiecie Pisz (1945–1948). Próba zarysu*, *Znad Pisy*, nr 13–14, 2004/2005, ss. 153–156.

*

Zapewnienie bezpieczeństwa i „należytego porządku” stanowiło w czasie wyborów jedno z podstawowych zadań administracji państwowej. Wojewoda, a w ślad za nim poszczególni starostowie, wydali adresowane do miejscowych komendantów MO zarządzenia dot. zabezpieczenia lokali wyborczych. Elementem zabezpieczenia porządku były wprowadzone zarządzenia prohibicyjne, rozplakowane na terenie całego województwa już 12 stycznia: od 17 do 19 dnia tego miesiąca obowiązywał zakaz sprzedaży i wyszynku napojów alkoholowych¹⁶⁸. W samym dniu wyborów nie można też było urządzać zabaw, festynów, widowisk, imprez sportowych i żadnych innych wydarzeń o charakterze masowym. Na odstawie meldunków z terenu wnioskować należy, że żadne z ww. postanowień władczych nie zostało naruszone.

Wybory przeprowadzono w całym kraju w niedzielę, 19 stycznia. Głosowano w godzinach 9.00–19.00. W każdym lokalu wyborczym obecny był funkcjonariusz MO lub UB, nadto w pobliżu krążyły patrole służb mundurowych¹⁶⁹. Przed siedzibą każdej z komisji wyborczych dyżurowali towarzysze z partyjnych trójek. Ich zadaniem było sprawdzanie frekwencji pośród członków PPR, kontrolowano również ilość „sympatyków”, których przyprowadzał każdy z partyjniaków¹⁷⁰ (każdy członek PPR miał obowiązek przedłożyć zaświadczenie o fakcie głosowania, obowiązek ten obejmował również ich rodziny oraz „sympatyków”; brak realizacji owego obowiązku zagrożone było „wyciągnięciem jak najdalej idących wniosków organizacyjnych”¹⁷¹). W każdej wsi województwa PPR ustanowiła pełnomocnika pilnującego, aby sołtys „doprowadził swych ludzi do urny”¹⁷². W każdej z gromad województwa obecne były „transparenty z hasłami Bloku Demokratycznego” przygotowane specjalnie na dzień wyborów¹⁷³. Udekorowane – „flagami narodowymi, portretami, sztandarami partyjnymi, transparentami oraz hasłami wyborczymi” – były partyjne lokale, siedziby urzędów, komisji wyborczych ale także domy prywatne¹⁷⁴. W dniu wyborów, od rana do nocy, po wsiach i miastach województwa krążyły udekorowane wozy i samochody z partyjnymi agitatorami nawołującymi do głosowania na listę Bloku¹⁷⁵.

¹⁶⁸ APO, sygn. 391/238, Pismo Wojewody Olsztyńskiego do starostów, Olsztyn 02 I 1947 r., ss. 12–13.

¹⁶⁹ B. Łukaszewicz, op. cit., ss. 422–428.

¹⁷⁰ APO, sygn. 1073/36, Do wszystkich sekretarzy komitetów powiatowych PPR, Trójek Okręgowych, Powiatowych i Obwodowych. Instrukcja specjalna [Trojki Wojewódzkiej], ss. 20–22.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ Ibidem, Telefonogram nr 6. Kierownik Trójki Wojewódzkiej do Trójek Okręgowych w Olsztynie i Biskupcu, Olsztyn 02 I 1947 r., s. 66.

¹⁷⁴ Ibidem, Do wszystkich sekretarzy komitetów powiatowych PPR, Trójek Okręgowych, Powiatowych i Obwodowych. Instrukcja specjalna [Trojki Wojewódzkiej], ss. 20–22.

¹⁷⁵ Ibidem.

Jeden z bardziej zasłużonych historyków oficjalnej wykładni dziejów Polski Ludowej zapewniał, że „większość ludności, zwłaszcza na Ziemiach Zachodnich, poszła do urn demonstracyjnie i głosowała jawnie.”¹⁷⁶ Podobnie miało być w Olsztynie, gdzie wg relacji oficjalnej wyborcy udali się do urn w zwartych kolumnach, ze śpiewem na ustach („Międzynarodówka”, „Czerwony Sztandar”), trzymając w wyciągniętych dłoniach karty z numerem „3” (w lokalach wyborczych odstępne były jedynie karty Bloku, inne trzeba było przynieść ze sobą)¹⁷⁷.

Wyniki wyborów zostały ogłoszone w dniu 21 stycznia; w Olsztynie, gdzie uprawnionych do głosowania było 25 135 osób¹⁷⁸, frekwencja miała wynieść 90,9%; na listę Bloku oddano 20 469 głosów, na PSL – 2056 (9,1%)¹⁷⁹. W okręgu olsztyńskim frekwencja miała wynieść 93% a Blok zebrał 94,7% spośród głosów ważnych¹⁸⁰. W całym województwie olsztyńskim, gdzie prawo wyborcze przysługiwało 206 061 osobom, oddano 190 726 ważnych głosów z czego PSL pozyskało 7 274¹⁸¹.

Mandaty poselskie w okręgu olsztyńskim otrzymali¹⁸²: Stefan Cendrowski (PPS), Lucjusz Dura (SL), Tadeusz Koral (PPS), Jan Rabanowski (SD) oraz Edward Szymański (PPR). W okręgu Biskupiec: Waclaw Guminski (PPR), Kazimiera Świętochowska (PPS) oraz Bogdan Wilamowski-Korolewicz (SL). Wyłącznie więc kandydaci Bloku Stronnictw Demokratycznych.

W dniu ogłoszenia wyników wyborów zebrała się egzekutywa olsztyńskiego KW PPR¹⁸³. Pomimo pewnych zastrzeżeń co do akcji wyborczej, towarzysze wyrazili zadowolenie z jej przebiegu, a zwłaszcza osiągniętych rezultatów. Lista osób wytypowanych tylko do odznaczeń „za ofiarną i aktywną pracę w okresie kampanii wyborczej” liczy ponad 60 nazwisk (były poza tym listy osób przeznaczonych do wyróżnień mniejszego kalibru)¹⁸⁴. Znajdują się na niej zarówno przedstawiciele aparatu PPR (np. kierownicy wydziałów KW), urzędnicy administracji państwowej (np. starosta olsztyński Jan Jaskólski, wicewojewoda Stanisław Rejminiak), samorządowej (np. wiceprezydent Olsztyna Aleksander Kruczyński, przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie Feliks Zimnoch), organizacji społecznych i zawodowych (np. prezes Wojewódzkiego Związku Samopomocy Chłopskiej Mi-

¹⁷⁶ N. Kołomejczyk, B. Syzdek, op.cit.

¹⁷⁷ B. Łukaszewicz, op. cit., ss. 422–428; idem, *Raptularz miejski*, s. 58.

¹⁷⁸ B. Łukaszewicz, *Olsztyn w Polsce Ludowej 1945–1989*, ss. 422–428.

¹⁷⁹ Ibidem; C. Browiński, *Olsztyn 1945–1947*, Olsztyn 1974, ss. 38–39.

¹⁸⁰ B. Łukaszewicz, *Raptularz miejski*, s. 58.

¹⁸¹ E. Wojnowski, *Życie społeczno-polityczne, w: Warmia i Mazury w Polsce Ludowej*, pod red. E. Wojnowskiego, Olsztyn 1985, s. 39.

¹⁸² C. Browiński, op. cit., ss. 38–39; B. Łukaszewicz, op. cit., s. 58. Dla porządku warto dodać, że na obszarze dzisiejszego województwa warmińsko-mazurskiego znajdował się okręg wyborczy Elk, z którego do sejmu weszli: Leon Adamowski, Edwarda Orłowska, Gustaw Paszkiewicz oraz Waclaw Sacilowski.

¹⁸³ APO, sygn. 1073/3, Protokół posiedzenia egzekutywy KW PPR, Olsztyn 21 I 1947 r., ss. 49–60.

¹⁸⁴ APO, sygn. 1073/37, Wykaz aktywu wojewódzkiego przedstawionego do odznaczenia za ofiarną i aktywną pracę w okresie kampanii wyborczej, ss. 23–28.

chał Sokołowski¹⁸⁵), liczni reprezentanci „organów” (m.in.: Szef WUBP Henryk Palka, jego zastępca Bolesław Krzewiński, Komendant Wojewódzki MO Bruno Skuteli, Komendant Wojewódzki ORMÓ Leon Stępień) oraz np. Przewodniczący Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Olsztynie Andrzej Burda. Już tylko sama ta lista wskazuje, jaki zakres miało angażowanie aparatu państwowego w walkę partyjną.

Zebrani wówczas towarzysze jeszcze bardziej zadowoleni byli ze społeczeństwa, którym przyszło im rządzić. Ryszard Kalinowski, I sekretarz KW, w przyływie łaskowości zaproponował „aby manifestację na cześć zwycięstwa bloku urządzić bez przymusu” a po obowiązkowych przemówieniach „dać część rozrywkową”. Zapowiedziany wiec odbył się w sobotę, 25 stycznia. Po serii wystąpień świeżo upieczonych posłów, wieczorem, odbyły się „zabawy ludowe”¹⁸⁶.

Mariusz Korejwo, *Parlamentswahlen am 19. Januar 1947 in der Woiwodschaft Olsztyn*

Zusammenfassung

Am 19. Januar 1947 fanden in Polen die ersten Parlamentswahlen nach dem Zweiten Weltkrieg statt. Die Durchführung der Wahlen ging auf einen Beschluss der Konferenz von Jalta zurück. Diese Wahlen waren eine Herausforderung für die seit 1944 regierenden Kommunisten, die keinesfalls populär waren, und waren Anlass für deren verstärkten Kampf gegen eine legale Opposition. Das Wahlergebnis begründete die gewonnene Macht der Polnischen Arbeitspartei. Der Wahlkampf begann mit der Verkündung der Rechtsgrundlagen dieser Wahlen: Zu nennen sind das Wahlgesetz (11. Oktober 1946) und Verordnung über den Wahltag (12. November 1946). Die Regierung hatte den gesamten Verwaltungsapparat, die Ordnungskräfte und das Militär für den Wahlkampf eingesetzt. Nach der Bekanntmachung der gemeinsamen Wahlliste der Blockparteien – bestehend aus Polnischer Arbeitspartei, Polnischer Sozialpartei, Volkspartei und Demokratischer Partei – wurde staatlicher Druck ausgeübt, um die Unterstützung zu Gunsten der Blockparteien zu erzwingen und Wählerinnen und Wähler dazu zu bewegen, demonstrativ an öffentlichen Abstimmungen teilzunehmen. Ebenso üblich waren Repressalien gegen Personen, die nicht gewillt waren, an der Abstimmung für eine durch die Polnische Arbeitspartei gegründete Koalition teilzunehmen. Damit waren die diese Wahlen weder frei noch demokratisch. In der Folge erhielten ausschließlich Kandidaten der Blockparteien Sitz und Stimme im Parlament.

Übersetzt von *Tomasz Wyzlic*

Mariusz Korejwo, *Elections to the Legislative Sejm on 19 January 1947 in the Olsztyn Voivodeship*

Summary

On January 19, 1947, the first parliamentary elections were held in Poland after the end of World War II. Their aim was the implementation of the provisions of the Yalta Conference. The elections were a significant challenge for the rulers of the country from 1944, without any social support, communists. They were an excuse

¹⁸⁵ Michał Sokołowski, ur. 13 X 1900 w Piotrowicach, zm. 1 VI 1979 w Olsztynie; syn Szczepana i Marii; kolejarz; członek KPP, PPR, PZPR; I sekretarz KW PZPR Olsztyn (21 IV 1945 – 11 I 1946); członek plenum KW PZPR Olsztyn (1948–1953); przewodniczący ZW TPPR w Olsztynie (1946–1947); zastępca przewodniczącego WK Frontu Narodowego w Olsztynie (od 1952); zastępca przewodniczącego i przewodniczący ZW Związku „Samopomoc Chłopska” w Olsztynie (1946–1948); radny MRN w Olsztynie i OWRN (1945–1950); pracownik DOKP Olsztyn.

¹⁸⁶ B. Łukaszewicz, op. cit., s. 58.

for them to intensify their fight against any legal opposition. The election result was also important for the Polish Workers' Party as legitimizing their achieved power. The election campaign began with the announcement of basic legal acts: the electoral law (October 11, 1946) and the ordinance determining the election day (November 12, 1946). On the governmental side, the entire administrative structure, security services, as well as the army were involved in the election campaign. After the announcement of the joint electoral list, the Polish Workers' Party, the Polish Socialist Party, the People's Party and the Democratic Party; the so-called Block of Democratic Parties, it was common to extort support and participate in demonstrative, open voting. Equally common was the repression of people who were reluctant to vote for anything organised by the PPR. As a result, the elections were deprived of the values of a free and democratic act. Only the candidates of the Block of Democratic Parties received parliamentary seats.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

dr Mariusz Tomasz Korejwo
Archiwum Państwowe w Olsztynie
mtkorejwo@wp.pl

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe Olsztyn (APO)

Sygn. 391/2; 391/3; 391/238; 1073/2; 1073/3; 1073/4; 1073/10; 1073/36; 1073/37; 1073/52; 1073/58

Źródła drukowane

Dokumenty do dziejów PRL

1993 *Dokumenty do dziejów PRL. Referendum z dnia 30 VI 1946 r.*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa.

Dziennik Ustaw

1946 Ustawa z dnia 22 września 1946 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Ustawodawczego, Dz.U. nr 18, poz. 274.

1946 Zarządzenie Prezydium Krajowej Rady Narodowej z dnia 12 listopada 1946 r. o przeprowadzeniu wyborów do Sejmu Ustawodawczego, Dz.U. nr 58, poz. 322.

Opracowania

100 lat polskiego ruchu robotniczego

1978 *100 lat polskiego ruchu robotniczego. Kronika wydarzeń*, Warszawa.

Brenda Waldemar

2005 *Polska Partia Robotnicza w Powiecie Pisz (1945–1948). Próba zarysu*, Znad Pisy, nr 13–14, (2004/2005), ss. 153–156.

Browiński Czesław

1974 *Olsztyn 1945–1947*, Olsztyn.

Gałęziowska Małgorzata

2005 *Jak wygrać wybory? Propaganda wśród ludności autochtonicznej na Warmii i Mazurach przed wyborami do Sejmu Ustawodawczego*, Znad Pisy, nr 13/14, (2004/2005), ss. 120–141.

Kersten Krystyna

1990 *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, Poznań.

Kołomejczyk Norbert, Syzdek Bronisław

1971 *Polska w latach 1944–1949. Zarys historii politycznej*, Warszawa.

Łukaszewicz Bohdan

2003 *Olsztyn w Polsce Ludowej 1945–1989*, w: *Olsztyn 1353–2003*, pod red. S. Achremczyka i W. Ogrodzińskiego, Olsztyn, ss. 404–511.

2006 *Raptularz miejski. Olsztyn 1945–2005*, Olsztyn.

Osekwski Czesław

2000 *Wybory do sejmiku z 19 stycznia 1947 roku w Polsce*, Poznań.

Paczkowski Andrzej

2000 *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa.

Polski ruch robotniczy

1972 *Polski ruch robotniczy. Zarys historii*, opr. pod red. A. Czubińskiego, Warszawa.

Skoczyła Michał

2003 *Wybory do Sejmu Ustawodawczego z 19 stycznia 1947 r. w świetle skarg ludności*, Warszawa.

Syrwid Robert

2004 *Od partnerstwa do wymuszonej „jedności”. Olsztyńska organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1945–1948*, Łódź.

Twarze olsztyńskiej bezpieki.

2007 *Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator Personalny*, pod red. P. Kardeli, Białystok.

Wojnowski Edward

1985 *Życie społeczno-polityczne, w: Warmia i Mazury w Polsce Ludowej*, pod red. E. Wojnowskiego, Olsztyn.

INSTYTUT POŁNOOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO